

Is een ‘Yid’ hetzelfde als een ‘Superjood’?

Een sociaalwetenschappelijke blik op het beleid aangaande voetbal gerelateerd antisemitisme in de hoogste profdivisies in Nederland en Engeland

Joram Verhoeven

3900347

Universiteit Utrecht

Masteronderzoek Multiculturalisme in vergelijkend perspectief

1^e begeleider: Dr. M. Coenders

2^e begeleider: Dr. G.B. Dielissen

“Those who protest against what they see as a manifestation of football antisemitism, are countered by those who speak of ‘enthusiasm which has gone too far’”

Gans (2013)

Voorwoord

Het begon als een verkennend gesprek met Ronald Leopold, algemeen directeur van de Anne Frank Stichting te Amsterdam, op een vrijdagmorgen in januari 2014 en leidde uiteindelijk tot misschien wel de leerzaamste periode die ik tot nu toe gekend heb. Bij deze organisatie ben ik vanaf september van hetzelfde jaar begonnen aan het onderzoek dat nu voor je ligt. Ik heb dit traject zeker niet alleen doorlopen en derhalve wil ik graag dit deel gebruiken om enkele mensen te roemen voor hun steun, hulp of adviezen.

Mijn dank gaat allereerst uit naar de Anne Frank Stichting te Amsterdam. Ik kan zonder meer zeggen dat de naam van de organisatie mij in staat heeft gesteld om aan tafel te geraken met voetbalorganisaties, relevante instanties en experts in het veld. Oftewel, de periode bij de Anne Frank Stichting heeft deuren geopend die voor een simpele masterstudent als ik anders meestal gesloten blijven. Ik wil met name de afdeling Educatieve Projecten bedanken, waar ik, eerst als stagiair en vervolgens als projectmedewerker, deel van heb mogen uitmaken. Ik wil in het bijzonder mijn begeleider, Willem Wagenaar, danken voor de hulp en adviezen gedurende het hele proces. Ditzelfde geldt voor dr. Marcel Coenders, die mij namens de Universiteit Utrecht heeft bijgestaan tijdens een onderzoek dat niet plaats vond ten tijden van het normale afstudeertraject. Tot slot wil ik graag mijn dank doen uitgaan naar mijn familie, vrienden en vriendin, die allen op een eigen manier een bijdrage hebben geleverd.

Ik heb het geluk gehad dat ik de kans heb gekregen om mijn educatieve achtergrond te kunnen combineren met misschien wel mijn grootste passie. Ik zou zonder blikken of blozen kunnen stellen dat ik me zeer graag verder zou verdiepen in onderwerpen als racisme, discriminatie en homofobie in het hedendaagse voetbal. Of dit ook daadwerkelijk gaat gebeuren is een tweede en betreft iets waar ik vandaag de dag nog geen zicht op heb. Ik wil graag afsluiten met dat waar ik wel zicht op heb, namelijk de zeer nabije toekomst. Ik hoop mijn werkzaamheden bij de Anne Frank Stichting tot een goed einde te brengen middels de organisatie van een voetbalconferentie die gepland staat op 11 en 12 juni van dit jaar. Ik ben lichtelijk trots dat mijn werkzaamheden voor dit onderzoek hebben bijgedragen aan de inhoud van deze conferentie. Ik zou dan ook graag zien dat het ons gaat lukken om dit project tot een doorslaand succes te maken, want dan pas kan ik echt tevreden zijn.

Samenvatting

Dit is een sociaalwetenschappelijke studie naar het voetbal gerelateerd antisemitisme in de Nederlandse en Engelse profcompetitie, dat zich voornamelijk centreert rondom de Amsterdamse voetbalclub Ajax en het Londense Tottenham Hotspur. Beide roemruchte voetbalclubs kennen sinds enkele decennia een joods imago. Dit heeft regelmatig geleid tot uitingen, gemaakt door rivaliserende supporters, die antisemitisch aandoen door toehoorders. De supportersscharen van beide voetbalclubs dragen dit imago als een geuzenaam, als een zogenoemde ‘badge of honour.’ De eerdergenoemde uitingen – en tot op een zekere hoogte ook de geuzenaam – vormen in beide landen een controversieel thema, onder andere doordat een consensus over de typering en aanpak van het fenomeen lijkt te ontbreken. In dit onderzoek zijn relevante experts uit zowel Nederland als Engeland gevraagd naar hun kijkwijze en ervaringen. Deze visies zijn in een sociaalwetenschappelijk kader geplaatst waarmee vorm is gegeven aan een vergelijking tussen de aanpak van het betreffende fenomeen in beide contexten. Er valt op basis van de interviews te concluderen dat antisemitisch geladen uitingen in de Nederlandse voetbalcontext milder worden benaderd en behandeld dan in Engeland het geval is. Met name de jarenlang durende onduidelijkheid over de toelaatbaarheid in Nederland en een – relatief gezien – hoger acceptatie niveau binnen het Nederlandse voetbalbeleid lijken ten grondslag te liggen aan dit lichte verschil.

Introductie

“ Hamas Hamas, joden aan het gas”, “wie niet springt die is een jood” en “wij gaan op jodenjacht” zijn gehoorde teksten in en rondom de Nederlandse voetbalstadions (Gans, 2010; Gerstenfeld, 2012). De relatie tussen dergelijke teksten en het voetbal lijkt op het eerste gezicht niet evident, maar desondanks is het een welbekend fenomeen in Nederland. Met name rondom wedstrijden van de Amsterdamse voetbalclub Ajax, bekend om haar joodse imago, laten rivaliserende supporters zich soms in met dergelijke of gerelateerde uitingen (Gans, 2010; Gerstenfeld, 2012; Kuper, 2000, 2003; Van Kleef, 2012). Dat het nog altijd speelt bewijst het meest recente incident bij de wedstrijd FC Utrecht – Ajax van 5 april jongstleden (de Volkskrant, 7 april 2015). Fanatieke supporters waren minutenlang te horen met het vers: ‘Mijn vader zat bij de commando’s, mijn moeder zat bij de SS. En samen verbranden zij Joden, want Joden die branden het best.’ Waar meestal alleen wordt stilgestaan

bij de uitingen jegens Ajaxsupporters, wijst Gerstenfeld (2012) op het gegeven dat het schelden met het woord 'jood' niet beperkt blijft tot wedstrijden met de Amsterdamse club. Hieruit zou op te maken zijn dat het een genormaliseerd scheldwoord is in de voetbalcontext.

Dat het fenomeen verder rijkt dan het voetbalstadion lijkt inmiddels steeds vaker aangetoond te worden. Er wordt door het Centrum Informatie en Documentatie (CIDI) (2013), onderzoeksbureau Panteia (2013) en Tierolf, Hermens en Drost (2014) gesteld dat een aanzienlijk deel van de antisemitische incidenten in Nederland voetbal gerelateerd is. De hierboven beschreven uitspraken in voetballiederen lijken niet alleen op zichzelf staande incidenten te zijn, maar zouden een katalysator kunnen vormen voor antisemitische incidenten in de rest van de samenleving, met name het onderwijs (Panteia, 2013; Gans in Jikeli en Allouche-Benayoun, 2013, Gans 2010; Gerstenfeld, 2012). De European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) omschrijft voetbal gerelateerd antisemitisme dan ook als een serieus probleem in Nederland waar de verantwoordelijken meer aandacht aan moet besteden (ECRI, 2013; Tierolf et al., 2014). Sinds kort lijkt deze aandacht bij de verantwoordelijke instanties te zijn vergroot (Gerstenfeld, 2012; Van Kleef, 2012), alleen wordt dat zelden centraal gesteld in het hele debat.

De nationale maatschappelijke discussie omtrent voetbal gerelateerd antisemitisme kenmerkt zich door onduidelijkheid, een verzameling aan verschillende opinies en het wijzen van de beschuldigende vinger naar de ander (Gerstenfeld, 2012). Er bestaat vrijwel geen consensus over wat wel of niet moet worden beschouwd als antisemitisme in het voetbalstadion, waar de grens ligt bij sommige uitingen en waar wel en niet tegen opgetreden moet worden. Gans (2010: 142) verwoordt dit adequaat: "De meningen over de vraag of men hier moet spreken van (secundair) antisemitisme, ja of nee, lopen sterk uiteen. Tegenstanders zeggen dat de harde kern van Ajax de kreten bewust uitlokt door zich als 'jodenclub' te afficheren, dat het hier om 'symbolische' niet om 'echte' joden gaat, en er van fysiek geweld tegen die laatste geen sprake is. Voorstanders stellen dat Ajax' eigen profilering als 'joden' niet billijk is dat tegenstanders daar 'joden aan het gas' tegenover stellen, dat het maar helemaal de vraag is of er geen antisemitische opvattingen en gevoelens meespelen, en dat alle negatieve connotaties met betrekking tot joden in en rond de stadions (zullen) overgaan in antisemitisme."

Dat het joodse imago voor de nodige controverse zorgt wordt niet alleen duidelijk aan de hand van Gans (2010), Gerstenfeld (2012) en Kuper (2000, 2003) maar is ook uitvoerig besproken in documentaires van Peled (2011) en Bromet en de Joodse Omroep (2013). Het feit dat deze controverse al decennia lang stand houdt, betekent ook dat het niet realistisch is

om te denken dat de totstandkoming van een maatschappelijke consensus opeens binnen handbereik ligt. Men kan echter wel een ander licht laten schijnen op dit controversiële thema door een andere invalshoek te nemen. Een optie hiervoor is een internationaal perspectief te hanteren. Afgaande op Berger, Pallade en Villinger (2007) is Nederland namelijk niet het enige land waar een dergelijke situatie zich voortdoet.

De Engelsen kennen een soortgelijke situatie van Ajax met de befaamde voetbalclub Tottenham Hotspur (Efron, 2006; Kuper, 2000; Hirsh, 2013). Deze Londense club wordt geassocieerd met de termen ‘Yids’, ‘Yiddo’s’ en ‘Yid Army’, een equivalent van de term ‘superjoden’ dat gebruikt wordt als een geuzenaam door de aanhang van de Amsterdamse voetbalclub. Ook bij deze Londense voetbalclub heeft de joodse ‘badge of honour’ gezorgd voor de nodige incidenten doordat supporters van andere voetbalclubs zich inlaten met teksten en liederen met een antisemitische lading (Carnibella, Fox, Fox, McCann, Marsh en Marsh, 1996; Efron, 2006; Hirsh, 2013; Kuper, 2000; Poulton en Durell, 2014). Dat het nog altijd een voorkomend fenomeen is blijkt uit een filmpje dat op 22 februari 2015 jongstleden ‘viral’ ging op social media, waarbij voetbalsupporters gefilmd werden die antisemitisch geladen teksten zongen (The Guardian, 2015).

De oplossing van de Engelse voetbalbond, de Football Association (FA), om deze taferelen aan banden te leggen werd, in tegenstelling tot Nederland, gezocht in een verbod op het gebruik van de geuzenaam aangezien dit provocerend zou werken (FA 2013a; FA 2013b). Dit resulteerde in het oppakken van drie Tottenham Hotspur-supporters die voor het gerecht werden gedaagd (Poulton en Durell, 2014). Door deze beslissing laaide de discussie in Engeland in alle hevigheid op met als eindresultaat dat premier David Cameron zich in het parlement bemoeide met het lopende maatschappelijke debat. Premier Cameron koos een geheel ander standpunt dan de FA door te stellen dat er niks mis is met het gebruik van de veelbesproken geuzenaam (Poulton en Durell, 2014; Hirsh, 2013; Watts, 2013).

Men ontkomt niet aan de discussie omtrent de duiding van voetbal gerelateerd antisemitisme als men dit fenomeen wil bestuderen in beide landen. Zijn bepaalde uitingen, waaronder de beschreven leuzen in de inleiding, aan te merken als antisemitisme of betreft het eigenlijk gewoon typisch gedrag van voetbalfans zoals men wel vaker tegenkomt? Kan men het überhaupt wel betitelen als antisemitisme als het niet direct gericht is tegen mensen van joodse komaf? En tot slot, welke gebaren, teksten en geluiden zijn onwenselijk en welke niet? Doordat de antwoorden op dit soort vragen regelmatig ver uit elkaar liggen is alleen al de duiding een delicate aangelegenheid. In dit onderzoek wordt er – om een zo neutraal mogelijke positie in te nemen – gesproken van voetbal gerelateerd antisemitisme,

antisemitisch geladen uitingen en leuzen met een antisemitisch karakter. Hiermee wordt er geprobeerd om te voorkomen dat er een te sterk label wordt geplakt op of discriminatoire lading meegegeven wordt aan bepaalde taferelen. Wanneer deze termen in het vervolg worden gebruikt betreft het dus alle voetbal gerelateerde uitingen die *in de letterlijke zin* van het woord – of in gebaar of geluid –refereren naar de joden, het joodse geloof of de Holocaust. Op deze manier wordt weliswaar enige mate aan neutraliteit bewerkstelligd maar heeft men wel een breed concept dat van alles kan omvatten.

Het is derhalve wenselijk om binnen deze overkoepelde term enige structuur aan te brengen die op meer gebaseerd is dan een gevoel of persoonlijke mening. Er is daarom in dit onderzoek gekozen om te kijken naar de Nederlandse en Engelse juridische duiding van voetbal gerelateerd antisemitisme. Dit betekent niet dat deze wijze de enige juiste manier is om het fenomeen te bezien maar biedt wel een raamwerk, wat kan dienen als houvast gedurende deze studie. Uit juridische uitspraken in zaken aangaande de Koninklijke Nederlandse Voetbal Bond (KNVB) wordt helder hoe antisemitisme in de Nederlandse voetbalcontext wordt geduid. Zo wordt het volgende gesteld¹:

In de kern genomen betreft het geschil tussen partijen de vraag of ieder gebruik van het woord 'Jood' of 'Joden' in een spreekkoor ontoelaatbaar is. Het gaat daarbij niet om spreekkoren als "Wij gaan op jodenjacht", "Hamas Hamas, Joden aan het gas" en "Kutkankerjoden", waarvan het antisemitische karakter tussen partijen vaststaat en waarvan tussen hen in confesso is dat daartegen moet worden opgetreden, maar om spreekkoren zoals zich voordeden bij de laatste Bekerfinale, te weten "Wie niet springt, die is een Jood", "Wie niet springt die is geen Jood" en "Wat zijn die Joden stil".

De eerste genoemde leuzen, en leuzen met een soortgelijke strekking, worden in de voetbalcontext gezien als antisemitisch, onafhankelijk van wie het beoogde doelwit is. Dit lijkt conform het overheidsstandpunt, zoals blijkt uit de publicatie van Van Netburg (2005) namens het Ministerie van Justitie en het antwoord op Kamervragen aan de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties en Justitie.² In beide stukken komt in woord naar voren dat een leus als "Hamas, Hamas, joden aan het gas", gericht aan Ajaxsupporters of anderen, als een antisemitische leus wordt beschouwd. Dergelijke teksten zijn derhalve strafbaar (Tierolf et al., 2014; Gerstenfeld, 2012). Van Netburg (2005) maakt eveneens

¹ Rb. Midden-Nederland 27 juli 2014, LJV 3170.

² Aangangsel Handelingen II 2001/02, nmr. 2010213340.

duidelijk dat siggeluiden vanaf de tribunes, als nabootsing van de gaskamers, ook als een antisemitisch gebaar wordt beschouwd. In de rechterlijke uitspraak werd verder geoordeeld dat de gebruikte terminologie bij de tweede genoemde uitingen in objectieve zin niet antisemitisch is, zoals de eerst genoemde uitingen, maar “in subjectieve zin door aanhoorders als antisemitisch en kwetsend kunnen worden ervaren en dat dat rechtvaardigt dat die spreekkoren worden teruggedrongen”.³ Er wordt dus een onderscheid gemaakt binnen voetbal gerelateerd antisemitisme tussen *objectief* en *subjectief*. De rechter oordeelde dat het nog niet kan worden vastgesteld in welke mate de laatste variant als antisemitisch en kwetsend over kan komen, maar dat het wenselijk is dat de betreffende voetbalinstanties de opties bekijken om de bijbehorende uitingen terug te dringen. De *subjectieve* vorm wordt om deze reden in eerste instantie niet meegenomen in de werkdefinitie, maar zal, mede vanwege ‘de opdracht’ van de rechter en de maatschappelijke controverse, wel uitvoerig aan bod komen. Tot slot kan op basis van deze rechterlijke uitspraak worden vastgesteld dat het gebruik van een joodse geuzenaam vanuit juridisch perspectief niet als antisemitisch kan worden beoordeeld en derhalve niet wordt geschaard onder voetbal gerelateerd antisemitisme.⁴

In Engeland wordt gehandeld vanuit het volgende juridisch principe⁵:

The prosecution has to show that the chanting, which means the repeated uttering of words or sounds, was threatening, abusive or insulting to another person because of that person's colour, race, nationality (including citizenship) or ethnic or national origin. We do not have to prove that the chanting was directed at a particular individual or group.

De FA stelt daarnaast dat “its use [the term ‘Yid’] in the English language has been both historically and in contemporary use, derogatory and offensive” en verder ook dat “its use [the term ‘Yid’] is still liable to cause offence to others, whether Jewish or not.” Het plaatsen van het woord ‘Yid’ in een negatieve context of het maken van bepaalde siggeluiden, gedaan door rivaliserende supporters van de Londense club, valt dus onder het beledigend, racistisch en discriminatoir gedrag dat juridisch gezien strafbaar is (Carnibella et al., 1996; Poulton en Durell, 2014). Hieronder vallen ook verwijzingen naar bijvoorbeeld Auschwitz, Nazi-Duitsland en het vergassen van joden. Er lijkt hierbij geen onderscheid gemaakt tussen de uitingen die gericht zijn aan de supportersschare van de ‘Spurs’, waarbij sommigen wel en

³ Rb. Midden-Nederland 27 juli 2014, *LJN* 3170.

⁴ Rb. Midden-Nederland 27 juli 2014, *LJN* 3170.

⁵ Crown Prosecution Service, Racialist chanting at football matches Section 3 Football Offences Act 1991

sommigen niet worden geaccepteerd. Oftewel, er lijkt op het eerste gezicht geen sprake te zijn van een distictie tussen *objectief* dan wel *subjectief* antisemitisme in de Engelse voetbalcontext. Daarnaast is het niet belangrijk wie het beoogde doelwit van deze uiting is, wat inhoudt dat deze persoon dus niet aantoonbaar een joodse achtergrond hoeft te kennen. De Engelse wet lijkt echter het standpunt van de FA wat betreft het gebruik van de geuzenaam van Tottenham Hotspur niet te ondersteunen (Poulton en Durell, 2014). Het blijkt namelijk dat het gebruik van de ‘badge of honor’ juridisch gezien niet onder dezelfde noemer valt. Dit valt onder andere op te maken uit het feit dat de FA haar aanklacht jegens de Tottenham Hotspur-supporters moest intrekken. De kans op veroordeling leek nihil te zijn aangezien de gronden ontbraken om het gebruik van het woord als geuzenaam strafbaar te stellen (Poulton en Durell, 2014).

Het bovenstaande laat zien dat voetbal gerelateerd antisemitisme een controversieel thema is in zowel Nederland als Engeland, waarbij de nodige gelijkenissen te vinden zijn. Tot op heden is een vergelijking tussen de twee casussen nog niet gemaakt. Er is volgens Poulton en Durell (2014) überhaupt weinig academische onderzoek geweest dat zich heeft gericht op uitingen met een antisemitische lading. Vaak richten onderzoekers (zie Moran, 2000; King, 2004; Garland en Rowe, 1999; Back, Crabbe en Solomos, 1999) zich op racistische uitingen jegens voetballers of voetbalsupporters met een donkere huidskleur, waar andere wetenschappers (zie Spaaij, 2005, 2007; Garland en Rowe, 2000; Brick, 2000; Stott, Adang, Livingstone en Schreiber, 2008a) de focus leggen op het hooligangedrag van voetbalsupporters, hoe dit tot stand komt en hoe hiermee om kan worden gegaan. Desondanks ziet men dat er enkele artikelen geschreven zijn over voetbal gerelateerd antisemitisme in Engeland of Nederland, zoals blijkt uit de al aangehaalde artikelen van Efron (2006), Poulton en Durell (2014), Gerstenfeld (2012) en Gans (in Jikeli en Allouche-Benayoun, 2013; 2010).

Deze laatst genoemde studies kennen echter allen – op Gerstenfeld (2012) na – een focus op de situationele aard van de thematiek, waarin voornamelijk wordt stilgestaan bij de historische ontwikkeling of verklaring van de joodse geuzenaam en antisemitisch geladen uitingen. Dit is uiteraard een belangrijk aspect dat de nodige aandacht verdient, maar hierdoor is er weinig tot geen wetenschappelijke aandacht geweest voor de relatie tussen de maatschappelijke opinies en het voetbalbeleid of eventuele aandachts- of verbeterpunten. Het lijkt echter uiterst zinvol om meer inzicht te krijgen in de theoretische grondslag en risico- of succesfactoren van het bestaande beleid aangaande voetbal gerelateerd antisemitisme. Dit onderzoek tracht een eerste aanzet te geven om hiertoe te komen. Daarmee wordt hopelijk de

grondslag van het beleid ontleed en een beter begrip gecreëerd van relevante factoren en opvattingen die inherent verbonden zijn aan dit fenomeen.

Om hiertoe te komen lijkt een vergelijking tussen twee casussen uiterst nuttig. Dit zit in de lijn van een van de getrokken conclusies uit het onlangs uitgebrachte rapport door het Ministerie van Veiligheid en Justitie over de werking van maatregelen tegen onwenselijk gedrag van voetbalsupporters. Het onderzoeksteam (Ferwerda, Van Ham, Appelman en Bremmers, 2014) gaf op basis van haar bevindingen het advies om te kijken naar bijvoorbeeld Engeland om te komen tot een betere werkwijze. In dit onderzoek wordt derhalve de volgende hoofdvraag centraal gesteld:

In hoeverre is er een verschil in de onderbouwing en praktische uitvoering van het gevoerde beleid aangaande voetbal gerelateerd antisemitisme in het Nederlandse en het Engelse betaalde voetbal?

Deze hoofdvraag wordt beantwoord aan de hand van enkele deelvragen. Deze vragen behandelen telkens een bepaald aspect van de hoofdvraag:

- *In hoeverre zijn er verschillen in de visies op voetbal gerelateerd antisemitisme?*
- *Hoe hebben deze visies doorgewerkt naar het bestaande beleid in Nederland en Engeland?*
- *Welke risico- en succesfactoren kunnen worden geïdentificeerd die een belangrijke invloed hebben gehad op de (on)succesvolle aanpak?*

Voor elke deelvraag zijn niet alleen de interviews van belang. Ook relevante bevindingen uit de wetenschappelijke literatuur kunnen bijdrage aan de beantwoording van deze vragen. Doordat vooral de koppeling tussen de interviews en literatuur interessant is – en omdat hiermee teveel herhaling wordt voorkomen – is de keuze gemaakt om het grootste gedeelte van de theorie pas bij de resultaten te behandelen.

Methode

Deze vragen zijn behandeld aan de hand van een kwalitatief onderzoeksdesign, wat door Creswell (2009) wordt omschreven als ‘a means for exploring and understanding the meaning individuals or groups ascribe to a social or human problem.’ Er wordt hierbij

gekeken naar de dieper liggende mechanismes achter zowel de huidige situatie van antisemitisch geladen incidenten in het Nederlandse en Engelse voetbal als het beleid dat hiertegen wordt gevoerd. Hierbinnen is gekozen voor een ‘most similar design’, wat inhoudt dat er casussen zijn geselecteerd die sterke gelijkenissen met elkaar vertonen (Przeworski en Teune, 1970). Een dergelijk design met op elkaar lijkende casussen kent een voordeel: “it is anticipated that if some important differences are found among these otherwise similar countries, then the number of factors attributable to these differences will be sufficiently small to warrant explanation in terms of those differences alone” (Przeworski en Teune, 1970: 33). Door de vele overeenkomsten tussen beide landen is het dus eenvoudiger om een gevonden verschil terug te leiden naar de oorzaak waardoor het onder andere eenvoudiger wordt om succes- en risicofactoren te herkennen.

De data voor beide casussen zijn verzameld aan de hand van veertien zogenoemde ‘expert interviews’, wat door Boeije (2010) wordt omschreven als interviews met mensen die kunnen worden beschouwd als mensen met noemenswaardige kennis van het onderzoeksgebied. Hiervan zijn acht experts afkomstig uit Nederland en zes uit Engeland. Er is gebruik gemaakt van semigestructureerde interviews, waarbij een vooraf opgestelde topiclijst gedeeltelijk vorm gaf aan het gesprek. Volgens Boeije (2010) biedt dit enerzijds een leidraad en zorgt het anderzijds voor de nodige ruimte om de focus van elk interview gedeeltelijk te verschuiven wanneer dat wenselijk is. Dit is gedaan omwille het gegeven dat de onderzoekspopulatie een divers karakter kent aangezien de bovengenoemde thematiek veel verschillende aspecten kent waarin men zijn of haar expertise kan hebben liggen. Enige flexibiliteit in de soort vragen zorgt voor de mogelijkheid om bij elk interview geruime tijd te besteden aan de specifieke kennis die aanwezig was bij de desbetreffende expert (Boeije, 2010).

De onderzoekspopulatie van deze studie valt uiteen in: werknemers van antiracisme organisaties in het voetbal [1], beleidsmakers en bestuursleden van voetbalbonden of voetbalclubs die verantwoordelijk zijn voor het antiracisme beleid en de veiligheid in en rondom het stadion [2], ambtenaren die verantwoordelijk zijn voor de ordehandhaving tijdens wedstrijden [3] en onderzoekers die bekend zijn met dit fenomeen [4]. Er werd getracht om van elke categorie twee mensen te interviewen, maar dat is, mede door de afhankelijkheid van de ontwikkeling van het netwerk, soms lastig. In beide landen zijn uiteindelijk twee interviews afgenomen met experts die binnen de eerste categorie zijn te plaatsen. Deze gelijke verdeling gaat niet op voor de tweede categorie, want er zijn in Nederland drie interviews afgenomen met experts uit deze groep, waar dit aantal in Engeland bleef bij twee. Bij de derde

categorie is het gelukt om van beide landen een expert te krijgen. Tot slot zijn er twee experts uit Nederland en een uit Engeland bevroegd, die gerekend mogen worden tot de laatste categorie.

De data uit de interviews is vervolgens geanalyseerd door elk interview op te delen in fragmenten. Elk fragment betrof een apart aspect van de thematiek die relevant was voor de beantwoording van de gestelde deelvragen. Alle opmerkingen uit de interviews die behoorde tot hetzelfde deelaspect werden bij hetzelfde fragment gevoegd. Deze manier van analyseren – door Boeije (2010) ‘open coding’ genoemd – helpt om de belangrijke thema’s die tijdens het interview naar voren zijn gekomen te categoriseren en te interpreteren (Creswell, 2009).

De vergaarde data uit de interviews is aangevuld met een literatuurstudie die in twee fases is uitgevoerd. De eerste fase is gebruikt als theoretische verkenning aan het begin van het onderzoek, wat volgens Boeije (2010) een gedegen fundament vormt voor de topiclijst van de interviews. In de tweede fase is er aandacht besteed aan de thema’s die tijdens de interviews naar voren zijn gekomen en nog niet waren behandeld in de eerste fase of nog enige uitwerking nodig hadden. De theoretische inzichten uit eerder onderzoek en andere studies vullen de vergaarde data uit de interviews aan en geven de nodige diepgang aan hetgeen tijdens de interviews de revue is gepasseerd (Boeije, 2010).

Resultaten

Topic 1: Visies

De eerste onderzoeksvraag betreft het verschil in visies op het thema. Dit begint allereerst met de duiding van het fenomeen. In de introductie is gebruik gemaakt van een duiding op basis van juridische uitspraken en politieke statements, maar hier draait het om de duiding zoals deze naar voren is gekomen in de interviews. Op grond hiervan en omwille van de structuur wordt er een onderscheid gemaakt tussen twee aparte delen: de geuzenaam van Ajax en Tottenham Hotspur als een ‘badge of honour’ en uitingen die kunnen worden beoordeeld als antisemitisch en/of strafbaar.

I. Geuzenaam

De meningen over de geuzenaam van Ajax zijn verdeeld, zoals ook wel blijkt uit Gerstenfeld (2010) en de documentaires van Peled (2011) en Bromet en de Joodse Omroep (2013). Er lijkt sprake te zijn van enige tolerantie van de joodse geuzenaam op basis van het feit dat er weinig aan te doen is, of zoals expert 3 het formuleert: *“Je kan mensen niet verbieden zichzelf zo te noemen”*. Hier is geen juridische grond voor, zoals ook blijkt uit meerdere interviews. De meeste respondenten vinden desondanks dat het niet wenselijk is dat een joodse imago wordt aangehangen. Dit heeft met name te maken met het provocerende effect dat het teweeg brengt, of zoals Kuper (2000: 144) het verwoordt: *“Vaak wordt er gezegd dat Ajax-fans zelf het antisemitisme oproepen, door zichzelf als joden te afficheren”*. Er lijkt consensus te zijn over het uitlokkende effect van de geuzenaam, of zoals expert 7 het stelt: *“dat heeft een reactie uitgelokt bij anderen, die het niet zo op Ajax hebben”*. Kuper (2000: 144) zegt hierover: *“Het zoekt inderdaad een antisemitische respons... maar het rechtvaardigt de respons niet.”* De meesten sluiten zich bij een dergelijk standpunt aan, maar het wordt door sommigen toch net iets anders uitgelegd: *“Naja ze mogen zich best zo noemen, maar dan weet je wel wat je krijgt, want het is voetbal. Daar wordt nou eenmaal wel eens iets gezegd of gezongen”* (Expert 5).

In Engeland lijken de opvattingen over de joodse geuzenaam van Tottenham Hotspur sprekend op de opinies aangaande de geuzenaam van Ajax. Ook hier lijkt er sprake te zijn van enige mate aan tolerantie. Dit lijkt ook deels voort te komen uit gevoel dat er geen juridische gronden bestaan om de geuzenaam te verbieden. Uit de interviews blijkt hetzelfde als hetgeen Poulton en Durell (2014) stellen, namelijk dat het niet strafbaar is zich als ‘yid’ te afficheren. De tolerantie van de geuzenaam lijkt daarnaast deels voort te komen uit de opvatting dat de fans het gebruiken uit overwegingen van trotsheid. Dit kan te maken hebben met de reclamatie van de term door het negatieve om te draaien in het positieve en de uiting te ontdoen van haar beledigende bedoeling (Poulton en Durell, 2014). De experts zeggen over het algemeen dat er onder het grotere publiek verdeeldheid is over het gebruik van de joodse bijnaam, wat resulteerde in de recente ophef rondom de acties van de FA. Een interessante groep is de joodse gemeenschap, waar ook enige verdeeldheid te vinden is: *“Some say they feel threatened, while others say they don’t care that much”* (Expert 11). Men denkt dat er behoorlijk wat mensen zijn die de geuzenaam liever kwijt dan rijk zijn, maar dat het niet betekent dat Tottenham Hotspur-supporters moeten worden opgepakt als zij de geuzenaam gebruiken. De experts vinden ook dat het een provocerend effect kan hebben en antisemitische geladen reacties uit kan lokken, net als wat Hirsh (2013) betoogt. Toch lijkt men zelden de schuld te leggen bij de Tottenham Hotspur-supporters. Zo stelde expert 11:

“I’m not a fan of the word as a badge of honour, but we should not blame Spurs fans for their use of the Y-word”.

II. Antisemitische en/of strafbare uitingen

De meningen over de strafbare uitingen met een antisemitische lading kennen twee kanten. De ontoelaatbaarheid van bepaalde antisemitisch geladen uitingen lijkt vandaag de dag in Nederland vast te staan, al was dit tot voor kort niet het geval volgens Gerstelfeld (2012). Vaak wordt in Nederland de leus ‘hamas hamas joden aan het gas’ gebruikt als voorbeeld van een leus die strafbaar is: *“als je puur kijkt naar het wetboek van strafrecht is iets als ‘joden joden’ niet strafbaar en iets als ‘hamas hamas joden aan het gas’ of ‘wij gaan op joden jagen’ wel”* (Expert 8). Er lijkt de nodige consensus over de onwenselijkheid van een dergelijke uitingen: *“Ik bedoel ‘hamas hamas joden aan het gas’ is natuurlijk gewoon niet iets dat zomaar moet kunnen”* (Expert 3). De reden hiervoor wordt meestal gezocht in kwetsende aard van sommige uitingen. Deze kunnen door sommigen groepen als beledigend of zelfs bedreigend ervaren: *“ik kan me goed voorstellen dat mensen zich daar niet prettig bij voelen. Het wordt soms ervaren als een bedreiging, als een antisemitische bedreiging”* (Expert 7).

Het lijkt echter onduidelijk te zijn waar de scheidslijn ligt tussen deze ‘categorie’ en andere niet-strafbare uitingen, waaronder de leuzen die door de rechter als *subjectief* antisemitisme kunnen worden beschouwd. Er lijkt bij weinig respondenten bekend te zijn wat er nu precies wel en niet mag, afgezien van de ontoelaatbaarheid van enkele bekende leuzen. Zij denken dat dit voor veel andere mensen ook geldt, waaronder supportersgroepen: *“Er is toch veel onduidelijk over wat wel mag en niet, dat is ook veranderlijk”* (Expert 3). Onder andere expert 5 sluit zich hierbij aan en stelt dat het ook vrijwel ondoenlijk is om precies te weten welke teksten met het woord ‘jood’ daarin toegestaan zijn: *“Ik denk dat dat bij veel mensen onduidelijk is. ‘Wie niet springt is een jood’, nou mag dat nou wel. Over het algemeen wordt daar weinig problemen over gemaakt, maar voeg je daar een lelijk woord of een ziekte aan toe dan ga je opeens een grens over”.*

In Engeland nemen de uitingen vaak de vorm aan van gezongen teksten met referenties naar de gaskamers, concentratiekampen of Hitler. Zo noemt expert 9: *“They sing ‘Yids on their way to Auschwitz’ and so on”*. Daarnaast wordt regelmatig de spot gedreven met joodse stereotypingen, zoals als gierigheid, en rituele praktijken als besnijdenis (Poulton en Durell, 2014). Ook de Engelse experts zien goed in dat dergelijke teksten als

beledigend, kwetsend en bedreigend kunnen worden ervaren door sommigen: “*can you blame someone if he feels insulted by ‘We’re going to gas the ‘Yiddo’s’?*” (Expert 10).

Het opvallende is dat er in mindere mate sprake lijkt te zijn van een zogenoemd grijs gebied in Engeland of het onderscheid dat in Nederland lijkt te worden gemaakt. Expert 11 merkt dan ook lichtelijk cynisch op: “*Look at it this way, if Chelsea supporters chant something with ‘Yid’ at Spurs, you can assume it’s not positive right?*”. Poulton en Durell (2014) stellen dat het toegestaan is voor rivaliserende supporters de term te gebruiken als referentiepunt van Tottenham Hotspur. Elke ander gebruik van de terminologie wordt al snel behandeld als negatief en dus ontoelaatbaar: “however, this intent can change depending on intonation and the use of aggressive prefixes” (Poulton en Durell, 2014: 15). Het feit dat de tekst (licht) beledigend, spottend of denigrerend bedoeld is wordt door de respondenten aangedragen als voldoende reden om de leuzen of gebaren als ontoelaatbaar te beschouwen.

Topic 2: Doorwerking op het beleid

De tweede deelvraag betreft de relatie tussen de maatschappelijke visie en de totstandkoming van het beleidsuitgangspunt ten aanzien van het betreffende fenomeen. Dit betreft dus enkele achterliggende pijlers van het beleidsmatige standpunt dat wordt ingenomen. De bestaande visies en het huidige beleidsstandpunt lijken in Nederland niet geheel met elkaar te stromen, met name als het gaat om de hiervoor genoemde grens tussen toelaatbaar en ontoelaatbaar. Dit zou mede voort kunnen komen uit het feit dat er pas sinds kort beleidsmatig en juridisch gezien stappen zijn gemaakt. Gerstenfeld (2012) spreekt zelfs van een ‘gedoogcultuur’ van de antisemitisch geladen uitingen die jarenlang stand heeft gehouden en pas sinds enkele jaren is doorbroken door onder meer de KNVB.

Bij het *objectief* antisemitisme – meestal met historische verwijzing naar gaskamers, concentratiekampen en Nazi-Duitsland – lijkt een rechtlijnige doorwerking al iets langer te bestaan. Alle experts lijken het er immers over eens te zijn dat deze *objectieve* vorm van voetbal gerelateerd antisemitisme strafbaar en ontoelaatbaar is. Dit ligt tevens in de lijn van het principe van de KNVB die in haar richtlijn Bestrijding Verbaal Geweld stelt dat “elke discriminerende en elke andere vorm van kwetsende uitspraken op en rond de voetbalvelden weerzinwekkend en niet te tolereren” is.⁶ Dit ondersteunt bovendien hetgeen gesteld is in de

⁶ KNVB richtlijn Bestrijding verbaal geweld

juridische uitspraak inzake het kort geding tussen de KNVB en Stichting BAN⁷, de publicatie van Van Netburg (2005) namens het Ministerie van Justitie en het antwoord op Kamervragen aan de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Justitie.⁸ Wel valt op te merken uit de interviews dat er alleen tegen dergelijke uitingen wordt opgetreden als deze aanhoudend zijn – dus enkele minutenlang te horen of te zien zijn – en meerdere supporters zich hier tegelijkertijd mee inlaten.

In het beleidskader lijkt de discussie omtrent de aangesprokenen geen rol meer te spelen, zoals enkele jaren geleden nog wel het geval was (Gerstenfeld, 2012). Door eenieder wordt geconstateerd dat deze teksten meestal niet gericht zijn tot de joodse gemeenschap, *“omdat het duidelijk lijkt dat ze Ajax bedoelen”* (Expert 7). Daarnaast zijn de meeste experts van mening dat er geen antisemitische gevoelens achter deze uitingen zitten: *“Het zal denk ik niet de reden zijn om het te roepen maar het neemt wel die vorm aan”* (Expert 3). Het fenomeen wordt beleidsmatig dus bekeken als hetgeen door Collins (2008) ‘instrumental racism’ wordt genoemd. Racistische uitingen in de voetbalcontext hoeven niet altijd voort te komen uit een racistische ideologie: *“they need not be based on deeply held beliefs* (Collins, 2008: 325). Dergelijke uitingen zijn een machtsmiddel voor supportergroepen om de tegenstander, of de voetbalsupporters van de tegenstander, af te leiden, verbaal aan te vallen en voor schut te zetten (van Sterkenburg, Janssen en Rijnen, 2005). Armstrong en Young (1999: 183) concluderen hetzelfde: *“The game and its metaphoric language is all about aggressively defeating an enemy – an ‘other’ – who must be shown to be inept, bungling, untalented and certain to be thrashed.”* Onder meer Collins (2008: 326) ziet in deze variant de basis van racistische en discriminatoire uitingen van voetbalsupporters: *“instrumental racism is often apparent in the chants of fans in football matches.”*

Op basis van hun studie naar racisme in de Nederlandse voetbalcontext komen Müller, Van Zoonen en De Roode (2007) tot eenzelfde soort conclusie. Waar Collins (2008) meer een collectieve basis gebruikt om deze vorm van racistisch gedrag te verklaren, lijken Müller et al. (2007) een individualistischere invalshoek aan te nemen door de individuele intentie van de voetbalsupporter centraal te zetten. Zij beschrijven het fenomeen ‘accidental racism’, oftewel een vorm van voetbal gerelateerd racisme dat ‘per ongeluk’ tot stand kan zijn gekomen. Dit betekent dat men zich als voetbalsupporter soms inlaat met racistische terminologie zonder dat het daadwerkelijk de bedoeling is om racistisch te zijn (Cleland en Cashmore, 2013; Müller et al., 2007; van Sterkenburg et al., 2005). Poulton en Durell (2014: 5) sluiten zich

⁷ Rb. Midden-Nederland 27 juli 2014, LJV 3170

⁸ Aangangsel Handelingen II 2001/02, nmr. 2010213340

hierbij aan: ‘In this way, football provides a distinct arena – both in the stadium itself, as well as a wider discursive space – in which certain fan behaviours and language are not really meant.’ Het bestaan van deze vorm heeft geleid tot de creatie van een discursieve ruimte, waarin racisme wordt verschuild achter de onschuld en onwetendheid van de voetbalsupporter (Müller et al., 2007). Het feit dat de racistische bedoelingen moeilijk zijn aan te tonen zorgt dat de ernst van het gedrag van de ‘accidental racist’ kan worden gebagatelliseerd.

Het is derhalve wel een interessant gegeven dat relevante instanties dergelijke uitingen als ‘antisemitisme’ benoemen, terwijl vrijwel alle respondenten – waaronder de relevante instanties zelf – aangeven dat er zelden antisemitische gevoelens ten grondslag liggen aan de uitingen en deze bedoeld zijn voor Ajaxsupporters. Dit duidt op een standpunt waarbij de uiting in woord en gebaar leidend is; de intentie van de hypothetische dader speelt geen noemenswaardige rol in de bepaling van de ontoelaatbaarheid dan wel strafbaarheid. Oftewel, het is irrelevant of er een antisemitisch motief heeft gediend als aanleiding voor de uiting. Zo stelt expert 8 dat het beoogde doelwit niet van belang is: *“als je gewoon de regels erop na leest dan willen we in het voetbal niets dat kwetsend is, of als zodanig kan worden ervaren. Ook niet als dat naar anderen bedoeld is dan wie er toe wordt gezongen, al geeft het wel een andere lading mee.”*

Dit ligt in de lijn van de eerder genoemde studie van Müller et al. (2007). Zij waken voor een standpunt waarbij de intentie van de vermoedelijke dader centraal wordt gesteld. Zij constateren dat zelden is vast te stellen wat de achterliggende intenties zijn van dit soort uitingen: ‘The distinction... lies in the intention and ‘true’ values and beliefs of the offender, which are usually very hard, if not impossible, to determine in the context of soccer culture’ (Müller et al., 2007: 343). Als er rekening wordt gehouden met de vermoedelijke motivatie van de daders of de omstandigheden waarin racistisch of discriminatoir gedrag in de voetbalcontext ontstaat kan er zelden daadkrachtig worden opgetreden. Zo stelt ook expert 1: *“clubs kunnen zich natuurlijk niet bij elke beledigende opmerking gaan afvragen of iemand het diep van binnen echt zo bedoeld heeft, bovendien dat doet men in een andere setting ook niet ... Je kan de strafmaat niet daarvan laten afhangen in de voetbalsetting”* De focus van het voetbalbeleid zou moeten liggen op het zichtbare en aantoonbare gedrag (Müller et al., 2007).

De doorwerking naar bestaande beleidsmaatregelen in Nederland wordt echter bemoeilijkt door het feit dat er sprake is van een vage scheidslijn tussen de getolereerde en niet getolereerde uitingen, het zogenoemde grijze gebied. Expert 1 stelt dat hier te weinig aandacht voor is geweest: *“Wat veel minder gebeurt is beleidsmatig kijken naar de dingen die*

we wel net aan tolereren, die zeg maar iets minder erg worden gevonden en net onder 'hamas hamas' vallen. Die maken de stap naar ergere leuzen makkelijker dus daar moet beter naar gekeken worden". Dat deze situatie nog altijd bestaat wordt ook geconstateerd in het kort geding tussen de KNVB en Stichting BAN, daterend van vorig jaar, waarin de rechter oordeelt dat het belangrijk is dat er "duidelijkheid komt over de (on)toelaatbaarheid van spreekkoren"⁹. Jones en Fleming (2007) constateerden in hun studie naar beledigende, discriminerende en racistische teksten in het voetbal en rugby echter dat een oplossing voor een zogenoemd grijs gebied niet voor de hand ligt. Het is een uiterst lastige aangelegenheid om van elke uiting precies te kunnen bepalen in hoeverre deze als beledigend, discriminerend of racistisch kan worden opgevat vanwege het gegeven dat dit mede wordt bepaald door de historische achtergrond, de gebruikte symboliek en heersende etnische stereotypingen (Jones en Fleming, 2007). Deze contextuele afhankelijkheid maakt het derhalve lastig om een heldere grens te bepalen, zo wordt ook gesteld door Brick (2000).

Het gevolg is dat er de mogelijkheid bestaat dat er inconsequent wordt gehandeld (Brick, 2000). Dit lijkt ook ten delen te gelden voor deze casus: *"zelfs met die richtlijnen weet je soms niet wanneer iets dus antisemitisch is en weet je dus niet wanneer je hoort op te treden"* (Expert 5). Uit de interviews blijkt dat men het niet altijd over eens is of er moet worden gereageerd op uitingen die in het zogenoemde grijze gebied liggen: *"Als iets als kwetsend kan worden opgevat of ervaren dan moet je er in ieder geval iets mee als club. Dan is het misschien nog niet strafrechtelijk vervolgbaar maar dan is er wel een grens overschreden en moet je optreden, want het is schadelijk voor het aanzien van het voetbal"* (Expert 8). Expert 5 zegt echter: *"Als je mensen moet aanspreken op hun gedrag als ze 'wat zijn die joden stil' en dat soort dingen gaan zingen heb je opeens een andere situatie. Het is in mijn ogen ook de vraag of je dat wil want je kan bij veel uitingen wel iemand vinden die zich gekwetst voelt"*. Expert 4 stelt: *"Is het überhaupt 'duable' om mensen op dat soort teksten aan te spreken want dan creëer je gelijk een situatie waarin je dat bij van alles en iedereen moet doen"*.

De doorwerking van de visies naar het beleid in Engeland kent enkele overeenkomsten maar ook een verschil. De overeenkomsten lijken voor de hand te liggen. Zoals in de introductie al gesteld is, is het beoogde doelwit van de uiting voor het Engelse beleidskader onbelangrijk. Ook hier is duidelijk dat men zich niet richt tot de joodse gemeenschap: *"the chants are aimed at Spurs"* (Expert 11). Er wordt verder unaniem gesteld dat er geen sprake is

⁹ Rb. Midden-Nederland 27 juli 2014, LJV 3170

van diepgewortelde haat die middels deze leuzen, gebaren en geluiden wordt geuit. Het gegeven dat de geregistreerde uitingen onbedoeld dan wel een machtsmiddel zijn, lijkt in Engeland, net als in Nederland, van secundair belang te zijn. Ook de Engelse varen dus een koers die in de lijn ligt van Müller et al. (2007). Oftewel, de achterliggende bedoeling van een supporter mag geen sturing geven aan de manier waarop deze taferelen worden behandeld: *“The zero tolerance policy dictates that anyone caught for antisemitic chanting towards the Tottenham Hotspur supporters will be banned...there’s no room for discussion. You can’t look at someones personal intentions if you have adopted such policy”* (Expert 13).

Een belangrijk verschil lijkt te liggen in de vage scheidslijn die in de Nederlandse voetbalwereld voor de nodige problemen heeft gezorgd. In het voorgaande is al geconstateerd dat in Engeland deze scheidslijn minder nadrukkelijk naar voren lijkt te komen. Dit zou te maken kunnen hebben met de – door sommigen als extreem betitelde – visie van de Engelse voetbalbond die, zoals al gesteld is, überhaupt faliekant tegen elk gebruik van de terminologie is. De antisemitisch geladen uitingen gericht aan Tottenham Hotspur vormen zelden voer voor discussie, hoogstens het gebruik van de geuzenaam. Afgaande op de experts lijkt vrijwel elk gebruik van het woord ‘Jew’ of ‘Yid’ te worden veroordeeld door de FA zolang deze termen niet op een duidelijke positieve manier gebruikt worden, wat ook wordt gesteld door Poulton en Durell (2014). Garland en Rowe (2001) plaatsen hier echter een kanttekening aangezien zij – in de lijn van Jones en Fleming (2007) – constateren dat er sprake is van een veranderende aard van de racistisch geladen uitingen. Dit bemoeilijkt een dergelijk rechtlijnige opvatting waarbij alles eenvoudig in de ene dan wel de andere categorie te plaatsen is. Mann (2010) constateert dat deze veranderende aard door de tijd heen ook zichtbaar is binnen antisemitisch geladen uitingen. Dit kwam echter niet terug in de interviews.

Waar in Nederland op zowel maatschappelijk, beleidsmatig en juridisch niveau de vraag nog wordt gesteld welke uiting toelaatbaar dan wel ontoelaatbaar is, blijkt dit vrijwel niet op te gaan voor de Engelse casus. Er kunnen veel verklaringen zijn voor dit lichte verschil. De al genoemde harde opstelling van de FA vormt een noemenswaardig eerste uitleg. De belangrijkste verklaring, althans op basis van de interviews met Engelse experts, lijkt echter dieper te liggen en heeft waarschijnlijk deels ten grondslag gelegen aan deze opstelling. De rechtlijnige opvatting in Engeland – waarbij weinig ruimte lijkt voor twijfel over de ontoelaatbaarheid van bepaalde uitingen – lijkt namelijk voornamelijk voort te komen uit de historische context. Dit betreft de decennialange ervaring – en het bijbehorend maatschappelijk ongenoegen – met voetbal gerelateerde fenomenen als racisme en hooliganisme. Er lijkt derhalve weinig maatschappelijke ruimte te bestaan die het

bediscussiëren van de toelaatbaarheid van voetbal gerelateerd wangedrag, zoals antisemitisch geladen uitingen, toelaat. Althans, minder dan men in Nederland kent.

Voetbal gerelateerd racisme vierde in Engeland haar hoogtijdagen in de jaren '70 en '80 (Berger et al., 2007; Carnibella et al., 1996; Cleland en Cashmore, 2013, 2014; Efron, 2006; Foer, 2005; Garland en Rowe, 2001; Poulton en Durell, 2014). Deze opkomst gold ook voor het antisemitisme in de voetbalstadions: “Antisemitism in English football became heightened during the 1970s and 1980s” (Poulton en Durell, 2014: 4). Zo zagen de eerste antisemitisch geladen teksten, met name jegens de fans van Tottenham Hotspur, rond deze tijd hun intreden (Efron, 2006; Carnibella et al., 1996; Poulton en Durell, 2014). Het hieruit ontstane ongenoegen werd toentertijd versterkt door het ‘racist/hooligan couplet’, wat inhield dat voetbal gerelateerd racisme geïncorporeerd werd in het bestaande hooliganprobleem (Back et al., 1999). Het hooliganisme is onlosmakelijk verbonden geweest aan de Engelse voetballerij dat vanaf 1960 bekend stond om de grote problemen met groepen voetbalsupporters die zich regelmatig misdroegen. Het fenomeen werd gekscherend aangeduid als de ‘English disease’ (Armstrong en Young, 1999; Carnibella et al., 1996; Dunning, 1999; Dunning, Murphy en Williams, 1986; Foer, 2005; Stead en Rookwood, 2007). Expert 9 stelt dit ook: “*The issue of football hooliganism has been prominent since the 60’s and 70’s*”. Back et al. (1999), Garland en Rowe (1999, 2001) en Armstrong en Young (1999) merken op dat er in Engeland een kijkwijze bestond waarbij beide fenomenen als een en hetzelfde probleem werden beschouwd, of zoals Müller et al. (2007: 336) het formuleren: “racism in soccer is often exclusively associated with the aggressive behaviour of groups of hooligans in and around the stadium.”

Het heersende ongenoegen binnen de Engelse samenleving resulteerde in een eerste strikte voetbalwet waarmee onder meer het voetbal gerelateerd racisme aan banden moest worden gelegd: “*I think it was a statement as well, that we were done with the riots and chants*” (Expert 11). Deze wet kwam in 1991 toen de ‘Football Offences Act’ werd aangenomen (Cleland en Cashmore, 2014; Garland en Rowe, 2001). Hiermee liep Engeland toentertijd vooruit op overige Europese landen, waaronder Nederland, wat betreft de bestrijding van voetbal gerelateerd wangedrag. In deze wet stond dat alle bedreigende en beledigende liederen jegens een bepaald persoon of groep op basis van bijvoorbeeld etniciteit verboden is, waarbij het niet uitmaakt aan wie deze teksten gericht zijn¹⁰. Greenfield en Osborn (1996), Garland en Rowe (1999) en Carnibella et al. (1996) menen dat voetbal

¹⁰ The Crown Prosecution Service 1991, Racist chanting at football matches, Section 3 Football Offences Act

gerelateerd racisme in de 'Football Offences Act' nog altijd werd bekeken in het licht van het hooliganisme en de dreiging hiervan op de openbare orde: "it was still centred upon the potential risk to public order rather than the social unacceptability of racism" (Greenfield en Osborn, 1996: 18). Dit blijkt ook uit het feit dat alleen een beroep kon worden gedaan op deze wet als meerdere mensen tegelijk zich inlaten met racistische leuzen.

De kritische geluiden over de reikwijdte en kracht van deze wet leidde tot een vervolg op de bestrijding van racistische incidenten in het Engelse voetbal, toen in 1999 de 'Football Offences and Disorder Act' werd aangenomen (Cleland en Cashmore, 2014; Garland en Rowe, 2001; Brick, 2000). Expert 11: "*We have been developing our football laws concerning FBOs, use of alcohol, chanting, violence and safety regulations throughout the years because there was a need for a 'zero-tolerance' policy*". Deze aanvullende wet had een belangrijke aanpassing als het ging om racistische teksten tijdens een voetbalwedstrijd: "The 1999 Act... added more teeth to the racial chanting component of the Football Offences Act of 1991 by substituting 'wheter alone or in concert with one or more others' for 'in concert with one or more others' (Waton, 2013: 1094). Hiermee werd in woord duidelijk gemaakt dat het uiten van racistische teksten tijdens een voetbalwedstrijd, los van de hoeveelheid mensen die hieraan participeren, niet getolereerd zou worden. Hierin is dus een belangrijk verschil te zien met Nederland, want daar lijkt dit niet op te gaan. Tot slot volgde in 2000 de 'Football Disorder Act' waarmee strengere straffen konden worden opgelegd indien er sprake was van voetbal gerelateerd wangedrag, zoals racistische leuzen (Stott en Pearson, 2006).

De cumulatie van de maatschappelijke onvrede, gereflecteerd in de rappe ontwikkeling en aanscherping van de voetbalwet, lijkt een belangrijke reden voor de wijze waarop er nu naar onwenselijk gedrag wordt gekeken in het Engelse voetbal. Dit lijkt namelijk te hebben geresulteerd in een situatie waarbij het beledigende of antisemitische karakter van de hier betreffende uitingen zelden ter discussie wordt gesteld. Oftewel, men lijkt zich moeilijk te kunnen verschuilen in de door Müller et al. (2007) beschreven discursieve ruimte waarin de 'accidental racist' zich begeeft. De maatschappelijke opinie laat dit slechts in geringe mate toe. Op deze manier lijkt de hooligan ook als een soort 'benchmark' te hebben gediend voor de voetbalsupporter die zich inlaat met racistische of antisemitisch geladen uitingen (Garland en Rowe, 2001; Armstrong en Young, 1999).

Topic 3: Risico- en succesfactoren

De derde deelvraag van dit onderzoek richt zich op de succes- en risicofactoren van het beleid

aangaande voetbal gerelateerd antisemitisme die zijn benoemd in de interviews en besproken zijn door andere onderzoekers. Hierbij is dus gekeken naar welke aspecten direct dan wel indirect worden benoemd als factoren die de gewenste beleidsvoering stimuleren of tegenwerken. Deze zijn onderverdeeld in acht concepten, waarvan vier betiteld worden als risicofactor en vier als succesfactor. Vaak liggen sommige risico- en succesfactoren op hetzelfde continuüm. Een bepaalde risicofactor kan immers een noemenswaardig obstakel vormen voor beleid maar, indien het risico goed gecontroleerd, behandeld of aangepakt wordt, tevens juist een bijdrage leveren aan succesvol beleid.

Het merendeel van deze factoren is – in sommige gevallen terloops en in andere gevallen vrij duidelijk – aan bod gekomen in het voorgaande. Er wordt dus een enkele keer teruggerepen op hetgeen bij andere deelvragen al naar voren is gekomen. Dit leidt enerzijds soms tot een vorm van herhaling maar het biedt anderzijds de mogelijkheid om enige structuur aan te brengen in hetgeen is behandeld. De vier risicofactoren zijn onderverdeeld in de volgende concepten: spanning, de normatieve structuur, groepsdynamiek en onduidelijkheid. Daarnaast worden vier succesfactoren benoemd: ‘crowd control’, ‘self-policing’, harde sancties en eigen verantwoordelijkheid. Al deze concepten worden bondig behandeld.

Risicofactoren

Spanning

Een groot risicofactor betreft de emotionele functie van sport, wat door Elias en Dunning (1986) de “quest for excitement” wordt genoemd. Zij stellen dat de emotionele of fysieke deelname aan sport niet dient als mechanisme om de eigen spanning te verlichten, maar veelal gebruikt wordt om de opwinding tot stand te brengen die in het alledaagse leven ontbreekt. Dit proces resulteert in een climax waarbij de spanning uiteindelijk wordt losgelaten: “tension, perhaps excitement, is built up for some time, then led to a climax and thus to a resolution of the tension” (Elias in Dunning, 1999: 72). De opgebouwde spanning komt veelal naar buiten in de vorm van grappen, ongepaste liederen of fysiek wangedrag, waarmee het dus een katalysator vormt voor hooliganisme en racistisch gedrag (Dunning, 1999)

Onder andere Armstrong en Young (1999), van Sterkenburg et al. (2005) en Kulmatycki (2013) zien dit proces terugkomen in de voetbalsetting, waar de betrokkenheid van voetbalsupporters soms groteske vormen aan kan nemen. Uit de interviews komt duidelijk naar voren dat de spanning, horende bij een voetbalwedstrijd, een belangrijke

oorzaak is van voetbal gerelateerd antisemitisme. Zo stelt expert 3: *“Ik zou zeggen dat het ook mede voorkomt uit spanning tijdens zo ’n wedstrijd, dat je dan dingen roept omdat je er helemaal in zit”*. Ook Müller et al. (2007), Cleland en Cashmore (2013) en Back, Crabbe en Solomos (2001) constateren dat de gevoelde spanning als motivering wordt aangedragen voor onbedoelde uitingen van racistische aard. Een supporter *“is swept away by emotions or the atmosphere at the stands”* (Müller et al., 2007: 343). De kans op een dergelijke emotionele reactie is mede afhankelijk van het belang van de wedstrijd, de onderlinge rivaliteit en het wedstrijdverloop. Ook Collins (2008) ziet een verklaring van onbedoeld dan wel instrumenteel racisme in de collectieve ‘buzz’ tijdens een wedstrijd. Dit betreft naast de spanning die komt kijken bij een voetbalwedstrijd ook de opwinding van collectieve solidariteit met het aangemoedigde elftal en de medesupporters. De collectieve uitpattingen van opwinding drijft de gevoelde spanning bij de supporters verder omhoog (Kulmatycki, 2013).

Het concept lijkt inherent te zijn aan de manier waarop een deel van de voetbalsupporters een voetbalwedstrijd beleven en ervaren. Dit betekent enerzijds dat er geen verschil is aan te duiden tussen de geselecteerde casussen. Er valt namelijk geen landelijke generalisatie te maken van de emotionele binding, beleving en spanning van de voetbalsupporters. Anderzijds betekent het dat er weinig mogelijkheden bestaan om de betreffende risicofactor te neutraliseren. Men kan de voetbalsupporter niet van de gevoelde spanning of beleving depriveren.

Sociale norm

Een verzameling van genoemde aspecten kan worden geschaard onder de noemer van de normatieve structuur, of anders gezegd, de sociale norm van de voetbalsetting. Deze lijkt bepalend te zijn voor het gebruik van voetbal gerelateerd antisemitisme door supporters. Dit maakt dat het genoemde concept tevens gezien kan worden als een succesfactor. De norm is immers bepalend voor wat wel dan wel niet toelaatbaar wordt geacht en kan op haar beurt juist bijdragen aan een setting waarin dergelijke uitingen niet worden getolereerd. De betreffende factor kan dus – zoals al aangegeven – het best worden gezien op een continuüm.

De normatieve structuur komt duidelijk terug in de door Müller et al. (2007) beschreven discursieve ruimte van de ‘accidental racist’ waarbij de grootte van deze hypothetische ruimte wordt beïnvloed door de heersende norm. Deze wordt bepaald door hoe anderen in het stadion reageren op dergelijke uitingen: *“The strength of the social norm is determined by the degree to which an individual expects to be confronted with and/or judged*

as regards their own behaviour (van Sterkenburg, 2005: 12). Long, Carrington en Spracklen (1997: 255) constateren hetzelfde: “if people do not contest racism when they encounter it, the racist position is strengthened; repetition and acceptance allow the attitudes to be normalized and reproduced.” Een belangrijk gegeven voor de totstandkoming van de normatieve structuur en bijbehorende discursieve ruimte lijkt de mate waarin men kan ‘wegkomen’ bij de medesupporters met bepaalde racistisch geladen uitingen als zijnde een humoristische of nietszeggende opmerking. Zo stellen Back et al. (in Poulton en Durell, 2014: 4): “a creative and playful dimension to the expression of racist sentiments... enables racist assertions and stereotypes to be normalised.” Ook Garland en Rowe (2001) en Cleland en Cashmore (2013: 10-11) concluderen dat humor een noemenswaardige invloed uit kan oefenen op de heersende sociale norm: “where racist comments are reduced to jokes, the culture of racism remains perpetuated... as these views remain unchallenged and reinforces their position within the field of football fandom.”

Zoals in het voorgaande al gesteld is, lijkt het spottende gebruik van joodse stereotypingen, verwijzingen naar de Tweede Wereldoorlog en humoristische opmerkingen over joodse rituelen regelmatig met een korreltje zout genomen te worden als deze in voetballiederen gebruikt worden (Poulton en Durell, 2014). Doordat er, met name in Nederland, tot voor kort sprake was van enige mate aan tolerantie of gedogen, lijkt dit een normaliserend effect te hebben gehad (Gerstenfeld, 2012). Een ander belangrijk facet hierbinnen betreft de indirecte vorm van de uitingen. Een enkeling gaf aan dat het wellicht moeilijker is om de sociale norm aan te passen dan bij andere vormen van discriminatie of racisme, zoals bijvoorbeeld oerwoudgeluiden jegens een gekleurde voetballer. Waar de link tussen de laatstgenoemde vorm van racisme vrij duidelijk is, geldt dit, zoals veelvuldig gebleken is, niet voor antisemitisch geladen uitingen. Deze zijn meestal niet direct gericht tot de persoon die men beledigt, kwetst of racistisch bejegt (Gans, 2010; Kuper, 2000, 2003). Er werd in enkele interviews gezegd dat, zowel in Nederland als Engeland, de supporters hierdoor wellicht minder snel begrip kunnen opbrengen of accepteren dat zij dit gevoel oproepen bij iemand.

Engeland lijkt op het eerste gezicht meer succes te hebben waarbij in de interviews vaak wordt verwezen naar een hoge mate aan ‘awareness’ onder het Engelse publiek. Invloed uitoefenen op de sociale norm in het voetbalstadion lijkt beleidsmatig in Engeland gedaan middels zowel preventieve als repressieve actie. Zo kennen de Engelsen een aanzienlijke hoeveelheid voetbal gerelateerde anti-discriminatie campagnes om invloed uit te oefenen op het voetbalpubliek (zie van Sterkenburg et al, 2005). Daarnaast bestaan er voldoende

relevante instituten met een specifieke focus op het preventief tegengaan van vormen van discriminatie en racisme in het voetbal.

Naast deze preventieve actie is er veel ruimte voor de repressieve kant, onder aanvoering van de nationale voetbalbond. Zo beschikt de FA over een speciale *taskforce*, gericht op de bestrijding van voetbal gerelateerd antisemitisme. De nadruk van laatste rapport van deze *taskforce* (Mann, 2010) ligt in de repressieve maatregelen (uitdelen van forse straffen, training van handhavingspersoneel en technologische ondersteuning om de pakkans van ordeverstoorers te vergroten). Daaruit valt dus op te maken dat er in Engeland getracht is, en nog steeds wordt, om de sociale voetbalnorm als het ware af te dwingen middels hard en consequent optreden vanuit de voetbalinstellingen.

Dit laatste lijkt ook op te gaan in Nederland, waar een toename aan repressieve maatregelen bedoeld zijn om een setting te creëren waarin bepaalde onwenselijk uitingen geen plaats hebben. Opvallend is dat deze preventieve kant minder nadrukkelijk naar voren komt in Nederland dan in Engeland. Er lijken minder campagnes en grote specifieke maatschappelijke instellingen te zijn die zich focussen op discriminatie in het voetbal (van Sterkenburg et al., 2005). Dit ligt wellicht in het gegeven dat de problematiek van racistisch gedrag van supporters in Nederland minder groot is (geweest) dan in Engeland. De noodzaak was derhalve minder groot om dergelijke preventieve initiatieven op te zetten.

Groepsdynamiek

Een hieraan gelieerd risicofactor betreft de interne groepsdynamiek van voetbalsupporters, die vaak ook ten grondslag ligt aan het hooliganisme (zie hiervoor onder andere Dunning, 1999). Het interne groepsproces van een supportersschare kan de uitingen, die voortkomen uit de bijbehorende spanning of normatieve structuur, versterken. Jacobson (2003: 7) past hiervoor de theorie van Blumer over collectief gedrag toe op het voetbalpubliek, waarbij collectief gedrag gedefinieerd wordt “als het gedrag van twee of meer individuen die zich als collectieve eenheid gedragen, waarbij de betreffende individuen de acties van de ander beïnvloeden.” Het collectief versterkt of neutraliseert op deze wijze het gedrag van een voetbalsupporter: “the sense of the collective supports, reinforces, influences, inhibits, or suppresses actions taken by an individual” (Blumer in Jacobson, 2003). De beleving of betekenis van het collectief leidt tevens tot een verhoging van het ‘wij-zij’ gevoel, waarbij de grens tussen de eigen groep en de andere, vaak rivaliserende supportergroepen, wordt verscherpt.

Deze theorie, die regelmatig wordt gebruikt om fysiek wangedrag van supporters en

hooligans te verklaren, wordt door Cleland en Cashmore (2013) toegepast op racistisch of discriminatoir gedrag van supporters in de voetbalsetting. Zij gebruiken hiervoor het door Elias en Scotson (1994) beschreven concept van de ‘established-outsider’-relatie. Elias en Scotson (1994) stelden onder meer dat de interne dynamiek van een hechte groep een aanzienlijke invloed heeft op de wijze waarop men kijkt naar degene die niet tot dezelfde groep behoren. Dit kan tevens zorgen dat men zich inlaat met gedrag dat ten delen beïnvloed of versterkt is door de opvattingen uit dezelfde groep.

Cleland en Cashmore (2013: 9) zien dat racistisch geladen uitingen – los van de vraag of deze racistisch, beledigend of grappig bedoeld zijn – wordt versterkt door beïnvloeding dan wel goedkeuring van de medesupporters: “where support from likeminded peers gains approval, racist beliefs and behaviour can reinforce or even enhance an individual’s or group’s position within the field of football fandom.” Op deze manier kan interne dynamiek van het voetbalpubliek een geleider vormen voor racistisch geladen gedrag. Bepaalde antisemitisch geladen gedragingen of uitingen kunnen dus ingegeven, of zelfs versterkt, worden door de medesupporters met wie iemand zich identificeert (Poulton en Durell, 2014). Er is op basis van hetgeen in de interviews is gesteld geen duidelijk verschil gevonden als men deze factor beziet in de verschillende contexten.

Onduidelijkheid

Een belangrijk element dat veelvuldig aan bod kwam tijdens de interviews betreft de onduidelijkheid over de toelaatbaarheid van bepaalde uitingen die onder de eigen supporterssschare aanwezig kan zijn. De supporters zijn niet altijd goed geïnformeerd en weten hierdoor niet precies wat wel en niet toelaatbaar wordt geacht. Het bestaan van een vage scheidslijn, die volgens sommigen inherent is aan discriminatoire of racistische uitingen in de sportcontext, kan als gevolg hebben dat voetbalsupporters zelf deze grens trachten op te zoeken.

Ook dit concept ligt op een continuüm, want meer helderheid inzake deze toelaatbaarheid wordt nadrukkelijk benoemd als een middel om het beleid succesvoller te laten verlopen. Uit de interviews blijkt dat het meeste succes wordt geboekt met de ‘Football Liaison Officers (FIOs). Dit zijn supporters die in dienst zijn van de club. Zij zijn op de hoogte wat er speelt binnen de aanhang en communiceren dit richting de voetbalclub en vice versa. Zij fungeren als het ware als een aanspreekpunt voor zowel club als supporters en vormen dus een bindmiddel tussen de twee los van elkaar staande entiteiten. Zo kan een voetbalclub via de FIOs makkelijk haar achterban bereiken en bijvoorbeeld beslissingen met

betrekking tot straffen en andere urgente zaken uitleggen. Ook Stott, Livingstone en Hoggett (2008b) concluderen dat deze functie een adequaat middel blijkt om deze communicatie vloeiend te laten verlopen. Door middel van een constructieve dialoog kunnen voetbalclubs de supporters voorlichten, beïnvloeden en waarschuwingen doen uitgaan. Dit biedt de mogelijkheid om informatie te verschaffen over de toelaatbaarheid van spreekkoren, gebaren en andersoortige uitingen en de mogelijke consequenties indien de gestelde grenzen worden overtreden. Dit lijkt echter niet eerder opgelost te kunnen worden dan wanneer deze duidelijkheid vanuit hogerhand wordt gedirigeerd.

Succesfactoren

'Crowd control'

Een aanzienlijk deel van de maatregelen is gericht op een steeds strikter wordende vorm van 'crowd control' tijdens een wedstrijd. Brick (2000: 162) stelt: "Football clubs now exercise a great deal of control over the behaviour of spectators. Through the establishment of codes of conduct... the fan is regularly warned that transgression will result in ejection, or a possible ban, from the ground." Er wordt hierin een onderscheid gemaakt tussen twee verschillende middelen om het publiek onder controle te houden.

I. Video- en audioregistratie

Een belangrijk middel om hierin te voorzien betreft het monitoren van de tribunes waarbij wordt gelet op racistische leuzen en propaganda. Dit wordt gedaan middels video- en audioapparatuur, in Engeland aangeduid als 'CCTV.' Deze methode heeft het adequaat monitoren van de tribunes aanzienlijk vergemakkelijkt en biedt de mogelijkheid om eventuele daders makkelijk te identificeren: *"Er hangen eindelijk veel camera's in het stadion en bij wangedrag wordt zo goed mogelijk geregistreerd. Je kan goed zien of mensen mee roepen. Bijna alle clubs hebben een vrij modern camerasysteem. Je kan echt tot op de persoon inzoomen en alles volgen vanuit de commando kamer"* (Expert 3). Deze methode kent een vrij individualistische insteek waarbij getracht wordt om alleen de vermeende daders aan te pakken en de 'gewone' supporter zoveel mogelijk te ontzien.

De afschrikwerkende werking op voetbalsupporters, wetende dat ze in de gaten worden gehouden, is bewezen en heeft geleid tot een aanzienlijke daling van ongeregeldheden in het voetbalstadion (Garland en Rowe, 2000, 2001; Mann, 2010; Stead en Rookwood, 2007). Een belangrijk resultaat van deze technologie is onder meer een vermindering van het aantal

racistische spreekkoren: “There appears to have been some success in reducing racist chanting [by the use of CCTV]” (Garland en Rowe, 2000: 150). Hierdoor ziet men bijvoorbeeld minder onwenselijke leuzen dan in de jaren ’80 het geval was, in zowel Nederland als Engeland.

Door enkele respondenten wordt beaamd dat de komst van meer video- en audioregistratie binnen stadions hieraan heeft bijgedragen. Zo stelt expert 5: *“De camera’s en geluidsystemen creëren wel een juiste setting, een setting waarin het meedoen aan kwetsende spreekkoren toch vaak averechts kan uitpakken en dus minder snel wordt gedaan.”* In de interviews met de Engelse experts lijkt deze afschrikkende werking echter vaker te worden benoemd dan bij de Nederlandse equivalenten. Dit kan te maken hebben met het feit dat het kwaliteitsniveau van de technologische ondersteuning hoger ligt in de Engelse stadions in vergelijking met de meeste Nederlandse voetbaltempels. Uit een recent onderzoek van het Auditteam Voetbal en Veiligheid naar spreekkoren in het Nederlandse betaalde voetbal bleek dat op dit gebied nog veel te winnen valt: “een aandachtspunt is dat de kwaliteit van de camerasystemen op diverse plekken nog te wensen over laat. Een geluidsinstallatie die gericht kan worden op een specifiek vak of sectie van de tribune draagt bij aan de aanpak” (Meesters, Gielisse, Barlagen en Ohler, 2014). Slechts een enkele voetbalclub beschikt volgens het rapport over een dergelijk geavanceerd audio- en videosysteem en er zijn bovendien aanzienlijke verschillen in kwaliteit te vinden tussen de Nederlandse voetbalclubs (Meesters et al., 2014).

De roep om de minimale standaarden voor audio- en videosystemen van voetbalclubs te verhogen was onlangs weer hoorbaar naar aanleiding van het eerder genoemde incident rondom FC Utrecht in april 2015. Er wordt door Meesters et al. (2014) opgemerkt dat een beslissing om deze standaard op te krikken weliswaar zou kunnen helpen maar dat dit niet per se wenselijk is. Zij pleiten voor een kosten/baten afweging per voetbalclub. De verhoging van deze standaard zou hoge – en voor sommigen zelfs onbetaalbare – kosten met zich mee brengen, terwijl enkele voetbalclubs het, gezien de kleine hoeveelheid aan problemen met hun eigen supporters, af kunnen met een minder geavanceerd audio- en videosysteem (Meesters et al., 2014). De voetbalclubs die de eigen aanhang meermaals in de fout zien gaan, of al hebben zien gaan in het verleden, zouden eventueel wel gestimuleerd dan wel gedwongen kunnen worden om hierin te investeren.

II. Inzet politie en stewards

De ingezette politie is een ander belangrijk middel voor meer ‘crowd control’ en effectiever optreden tegen onwenselijk gedrag (Garland en Rowe, 2000; Mojet, 2005). Er bestaat echter

ook een negatieve kant in de zin dat de relatie tussen de ordehandhavers en het publiek onder druk kan komen te staan. Dit heeft te maken met het gegeven dat een individualistische aanpak lastiger te bewerkstelligen is doordat de ‘gewone’ supporter zelf in aanraking komt met de toepassing van dit middel. De aanwezigheid en het optreden van politie kan op deze manier een averechts effect hebben. Het kan in sommige gevallen tot een gevoel van haat en agressie onder voetbalsupporters leiden (Stead en Rookwood, 2007). De gevoelde spanning, die eerder aan bod is geweest, is hier uiteraard mede debet aan. Vele fans zijn nerveus, onrustig en voelen de druk van de wedstrijd. Hierdoor zijn zij niet alleen sneller geneigd om zich in te laten met bepaald gedrag, maar is de kans ook groot dat zij minder begrip kunnen opbrengen voor eventuele consequenties van het eigen handelen. Het optreden van de politie wordt op deze manier sneller beschouwd als onterecht of overdreven, wat leidt tot een daling van de legitimiteit van de politie als ordehandhavers (Stott et al., 2008a; Reicher, Stott, Drury, Adang, Cronin, en Livingstone, 2007). Als de erkenning voor ordehandhavers in en rondom het voetbalstadion daalt, wordt deelname aan fysiek of verbaal geweld geaccepteerder in de ogen van het voetbalpubliek (Stott et al., 2008a).

Daarnaast kan spontaan een eenheidsgevoel ontstaan, het al eerder benoemde ‘wij-zij’-gevoel, onder de supporters, wanneer de politie optreedt op een wijze die niet als legitiem wordt beschouwd. Dit wordt met name ingegeven door handelen waarbij het publiek op voorhand als een, vaak vijandig en opstandig, geheel wordt beschouwd. In andere woorden, de eenheid binnen supportersgroepen wordt aangewakkerd als de ordehandhavers niet in staat zijn om op voorhand een objectief onderscheid te maken tussen ordeverstoorers en niet-ordeverstoorers: “crowds do not typically start off as homogenous entities and they are only likely to act as such if one treats them that way” (Reicher et al., 2007: 8). Ordehandhavers moeten dus worden getraind in het herkennen van de daders, het begrijpen van de processen die kunnen leiden tot het overslaan van bepaald gedrag op anderen en in staat zijn om te verklaren waarom bepaalde maatregelen worden genomen. Anders kan men dus bijdrage aan het creëren van een situatie die men op voorhand wenste tegen te gaan: “police attempts to control ... may ironically be generating group-level dynamics that are actually initiating and escalating the very conflict they were designed to prevent, as a kind of self-fulfilling prophesy” (Stott en Pearson, 2006: 246).

De wijze waarop dit wordt tegengegaan is door middel van ‘low-profile policing’ (Stott et al, 2008a; Stott et al., 2008b; Stott en Pearson, 2006; Reicher et al., 2007). Deze terminologie houdt kortweg in dat de politie zo min mogelijk zichtbaar is binnen het stadion en zich buiten ophoudt tot men wordt opgeroepen om actie te ondernemen. Hiermee denkt

men de hierboven beschreven negatieve effecten van politieaanwezigheid te verminderen. Deze theoretische benadering werd onder meer toegepast in de praktijk tijdens het Europees Kampioenschap in Portugal in 2004. Een deel van de wedstrijden kreeg de benadering van ‘low-profile policing’, terwijl de politie voor het andere deel juist het tegenovergestelde deed, middels ‘high-profile policing.’ In de aanhangende wetenschappelijke studie werd de conclusie getrokken dat de eerste benadering met een lage zichtbaarheid van de politie verreweg het meest effectief bleek om verbale en fysieke ongeregelheden te bestrijden (Stott et al., 2008a; Reicher et al., 2007).

In Engeland wordt een dergelijke aanpak gehanteerd (Football Association, 2012). Ook in Nederland geldt inmiddels deze richtlijn, want de politie is “in beginsel niet aanwezig in het stadion” (Ministerie van Veiligheid en Justitie, 2011: 7). Deze theoretische gefundeerde werkwijze gaat derhalve uit van repressief optreden in plaats van proactieve of preventieve actie. De veiligheidshandhavers kunnen, met name door hun locatie buiten het stadion, immers niet direct handelen en slechts achteraf in actie komen.

Dit lijkt volgens de meeste experts echter geen omvangrijk obstakel aangezien dit kan worden opgevangen met goed getrainde stewards, die in grote getalen aanwezig zijn. Deze creëren over het algemeen niet hetzelfde negatieve effect op het publiek als bij een groot aantal politieagenten in de nabijheid. Waar zowel de Nederlandse als Engelse experts vaak de voordelen benadrukken, worden in de wetenschappelijke literatuur nog enkele kritische kanttekeningen geplaatst bij de inzet van stewards. Zo blijken de stewards met enige regelmatig niet goed genoeg getraind in het herkennen van onwenselijke verbale uitingen (Cleland en Cashmore, 2013). Volgens Mann (2010) gaat dit zeker op voor de herkenning van antisemitisch geladen uitingen. Hierdoor lijken stewards aarzelend of onwennig op te treden wanneer racistisch gedrag zich voortdoet (Cleland en Cashmore, 2014), al geldt dit volgens Garland en Rowe (2001) ook nog regelmatig voor de politie. Deze kritische noot kwam weliswaar ook terug in meerdere interviews, maar leek niet op te wegen tegen de positieve kanten, namelijk het minder hoeven inzetten van de politie of de ME.

‘Self-policing’

Het volgende concept betreft een fenomeen dat wordt aangeduid als ‘self-policing’ binnen het voetbalpubliek, waarbij de supporters elkaar corrigeren en aanspreken bij fysiek of verbaal wangedrag. Dit fenomeen ligt op het al benoemde continuüm van de normatieve structuur op de tribunes. Als de norm dusdanig gevormd is dat bepaald gedrag niet wordt getolereerd kan dit resulteren in een setting waarin de supporters zelf optreden als ordehandhavers. Cleland en

Cashmore (2014: 646): “Today, any fan screaming racial abuse risks the admonition of fellow supporters.”

Het belang van dit concept wordt onderschreven door onder andere Stott et al. (2008a), Stott en Pearson (2006), Stott et al. (2008b) en Reicher et al. (2007). Zij dichten dit fenomeen een hoge mate aan effectiviteit toe als het gaat om de bestrijding van onwenselijk gedrag op de tribunes, net als enkele geïnterviewde experts. Alle bovengenoemde studies wijzen niet alleen op eenzelfde conclusie aangaande de effectiviteit van ‘self-policing’ maar ook op de beste manier om dit te stimuleren, zolang de norm het toelaat. Dit kan het beste worden gedaan doordat de legitimiteit van de politie en stewards gehandhaafd blijft (Stott et al., 2008a; Stott et al., 2008b; Stott en Pearson, 2006; Reicher et al., 2007). De fans lijken dan namelijk bereidwilliger te zijn om zelf meer aandacht te besteden aan het handhaven van de orde op de tribunes. Als deze legitimiteit niet, of slechts in kleine mate, aanwezig is, is men minder snel geneigd om medesupporters zelf aan te spreken wanneer zij bijvoorbeeld racistische liederen inzetten (Stott et al., 2008a; Stott et al., 2008b; Stott en Pearson, 2006; Reicher et al., 2007).

Opvallend is dat er, zowel in Nederland als in Engeland, veel waarde wordt gehecht aan een dergelijk proces van ‘self-policing’, maar er tegelijkertijd beleidsmatig weinig aandacht wordt besteed om dit te stimuleren. De beslissing voor ‘low-profile policing’ lijkt, gezien het hiervoor aangehaalde positieve verband, in eerste instantie deels genomen te kunnen zijn om dit te bewerkstelligen. Afgaande op de interviews lijkt dit echter in zowel Nederland als Engeland niet het geval te zijn. Althans, de keuze het politiekorps zoveel mogelijk uit het zicht te houden tijdens voetbalwedstrijden lijkt niet genomen te zijn om supporters te stimuleren om zelf corrigerend op te treden bij racistisch gedrag.

Sancties

Het lijkt niet verwonderlijk dat passende sancties op voetbal gerelateerd antisemitisme een belangrijke bijdrage leveren aan een succesvolle werkwijze: *“Dus het is wel belangrijk, hoe vervelend ook, dat er instanties zijn en passende consequenties zijn. Dus die activeren wel, weet je, van doe er wat aan”* (Expert 5). Het belangrijkste en krachtigste middel om voetbal gerelateerd wangedrag aan te pakken betreft het stadionverbod, in het Engels de ‘Football Banning Order’ (FBO). De KNVB (2014: 3) stelt hierover: “De licentiehouder [voetbalclub] zal zich er maximaal voor inspannen dat aan eenieder die zich in het stadion desalniettemin schuldig maakt aan racisme of discriminatie (tenminste) een stadionverbod zal worden opgelegd.” Met een stadionverbod wordt een persoon de toegang tot het stadion ontzegd voor

een vastgelegde hoeveelheid tijd, vaak drie of vijf jaar. Het achterliggende idee ligt in de individuele insteek van de maatregel: “The underlying rationale behind FBOs is that major incidents...are caused by the convergence of individuals” (Stott en Pearson, 2006: 242). Het individu wordt eruit gelicht en bestraft zonder daarbij anderen van last te zijn.

Mann (2010: 6) is uiterst tevreden over deze methode: “Football Banning Orders have proved to be an excellent method to rid football of those who are intent on causing trouble at matches.” Dit stelt expert 9 ook: “*Banning Orders are a very usefull tool*”. Watson (2013: 1084) sluit zich hierbij aan en noemt het een “crucial tool for law enforcement in combating racism and violence related to football.” Het gebruik van dergelijke straffen is ook volgens Mojet (2005) effectief gebleken. In de ogen van Stead en Rookwood (2007) heeft het stadionverbod ook een preventieve werking. Het creëert een angsteffect dat het eigen gedrag beïnvloedt: “the threat of a five-year ban...served as a considerable deterrent...to resist engaging in acts of football related disorder.” Bovendien is de kans aanzienlijk klein dat men zich wederom inlaat met ongewenst gedrag nadat de looptijd van het verbod voorbij is. Men ziet weinig recidivisten (Stead en Rookwood, 2007).

Desondanks lijken er ook enkele haken en ogen te zitten aan de betreffende succesfactor: “FBOs [Football Banning Orders] impose serious restraints of freedom” (Stott en Pearson, 2006: 244). Deze beperking van enkele vrijheden heeft gezorgd voor een spanningsveld met enkele fundamentele mensenrechten. De betreffende maatregel is dan ook meerdere malen bekritiseerd op grond van artikel 5 (recht op vrijheid van beweging) en artikel 6 (vrijheid op een eerlijk proces) van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Deze potentiële breuk van het handvest wordt goedgepraat door te wijzen op de effectiviteit van de maatregel (Stott en Pearson, 2006).

De belangrijkste verschillen in de casussen zit in de eenvoud waarmee een dergelijke straf kan worden opgelegd en de inperking van de bewegingsruimte. In Nederland lijkt dit middel, ondanks het ingenomen standpunt, minder snel te worden ingezet als het om discriminatoire incidenten gaat dan in Engeland het geval is. Op Engelse bodem is dit sinds de Football Disorder Act uit 2000 makkelijker aangezien deze wet de vergaande mogelijkheden gaf om een stadionverbod op te leggen “in the absence of a criminal conviction for a football-related offence” (Stott en Pearson, 2006: 241). Een dergelijke straf kan zelfs al worden uitgedeeld bij een klacht van de lokale politie-eenheid (Watson, 2013). Daarnaast wordt een verbod op toetreding tot het stadion veelvuldig vergezeld met huisarrest, een gebiedsverbod of zelfs het inleveren van het paspoort (Stott en Pearson, 2006). Dit laatste

wordt in Nederland slechts zelden gedaan, hoogstens als een supporter zich in heeft gelaten met zware fysieke delicten rondom een voetbalwedstrijd.

Eigen verantwoordelijkheid van de clubs

Het laatste concept betreft de verantwoordelijkheid die sinds kort gelegd wordt bij zowel de Nederlandse als Engelse voetbalclubs. Dit verschilt met de andere succesfactoren waar de focus ligt op het publiek zelf. Vooral de Engelse experts wijzen op het succes van de ‘Strict Liability Rule’ van de Europese voetbalbond, de UEFA, waarbij de club in vrijwel alle gevallen verantwoordelijk wordt gehouden voor het gedrag van haar supporters (Kenney, 2013). Dit houdt in dat de voetbalclubs tegenwoordig worden bestraft wanneer de eigen fans zich fysiek of verbaal misdragen (Cherpillod, Coenen en De Dios Crespo Perez in Wild, 2012). Tot enkele jaren geleden gebeurde dit niet zolang kon worden aangetoond dat voldaan was aan alle vereisten omtrent veiligheid en publieke orde.

Dat is aangepast om twee redenen. Het legt ten eerste meer verantwoordelijkheid bij de voetbalclubs zelf. Dit zet hen ertoe om zich maximaal in te zetten tegen racistisch en discriminatoir gedrag van de eigen achterban (Kenney, 2013). Ten tweede, worden de clubs als middel gebruikt om de supporters effectief te straffen voor slecht gedrag (Cherpillod, Coenen en De Dios Crespo Perez in Wild, 2012). Opvallend is het gegeven dat een dergelijke methode, waarbij het collectief de dupe is, lijnrecht staat tegenover enkele andere methodes die meestal een focus hebben op het bestraffen van het individu. Het blijkt echter te kunnen zorgen voor meer bewustzijn onder fans doordat zij weten wat de negatieve consequenties kunnen zijn voor de eigen voetbalclub: *“Je ziet wel dat supporters zich bewust geworden zijn van hee als we het nu weer doen he, dan kost dat 100.000 euro. Dat is iets dat mijn club niet kan betalen”* (Expert 5). De maatregel heeft dus indirect een positief effect op de sociale norm in het voetbalstadion.

Samenhang factoren

De genoemde factoren zijn weliswaar losstaande concepten maar vertonen enige samenhang met elkaar. Deze onderlinge verbanden zijn in een woordelijk model te plaatsen die er als volgt uitziet. Het betreft hier het gedrag van voetbalsupporters die zich inlaten met uitingen die door toehoorders als antisemitisch kunnen worden bestempeld. Deze gedragingen hoeven niet te ontstaan door dieper liggende gevoelens maar kunnen bijvoorbeeld ook tot stand komen door heftige emoties tijdens de wedstrijd en de opzweepende menigte waarin iemand

zich op de tribune begeeft. Of antisemitisch geladen uitingen ook daadwerkelijk tot stand komen hangt mede af van de heersende sociale norm en in hoeverre deze de betreffende uitingen toelaat. Voetbalsupporters bezigen leuzen of gebaren met een antisemitisch karakter eerder als de setting zo is dat zij ermee weggelaten worden. Er valt op te maken dat de helderheid over de toelaatbaarheid hierin een belangrijke functie vervult. Als niet precies duidelijk is wat is toegestaan en wat niet is de kans groter dat voetbalsupporters zich blijven inlaten met de betreffende uitingen want de norm staat niet vast.

Deze norm kan echter worden beïnvloed. Strikte handhaving van streng beleid kan zorgen voor deze invloed, omdat hiermee signalen worden afgegeven over de toelaatbaarheid van dergelijke uitingen. Hiermee wordt tevens de acceptatie verhoogd van het strikte optreden, omdat voor eenieder in ieder geval duidelijk is dat een dergelijke aanpak wordt gehanteerd. Dit maakt tevens de kans groter dat er meer 'self-policing' plaatsvindt; men lijkt eerder geneigd om medesupporters aan te spreken op bepaald gedrag als zij weten dat zij het gelijk aan hun zijde hebben. Om dit zichzelf versterkende proces te stimuleren lijkt het nuttig dat de voetbalclubs middels nieuwe regels worden gedwongen om zich actiever in te zetten om het fenomeen in de kiem te smoren. De clubs zijn immers de instellingen die de norm dienen te handhaven. Kortom, als er onduidelijkheid heerst over de sociale norm en het optreden niet consequent of adequaat is, zullen antisemitisch geladen uitingen als gevolg van de spanning en groepsdynamiek – die inherent zijn aan de beleving van supporters binnen het stadion – blijven voorkomen. Echter, wanneer er helderheid is over de norm en de bijbehorende handhaving wordt geaccepteerd zullen deze uitingen juist sneller in het geheel verdwijnen.

Conclusie

Het voetbal gerelateerd antisemitisme, dat zich onder meer voortdoet in de hoogste nationale voetbalcompetitie in Nederland, is een fenomeen van het verleden, het heden en wellicht de nabije toekomst. Dat het een controversieel thema is geweest lijkt bijna een understatement gezien de decennialang durende discussie die nog altijd geen zaligmakend antwoord kent (Gans, 2010; Gerstenfeld, 2012). In een poging een iets ander licht te laten schijnen op deze thematiek is er in dit onderzoek stilgestaan bij de (theoretische) grondslag van de beleidsuitgangspunten om het betreffende fenomeen in de kiem te smoren. Door de nadruk niet te leggen op de historische verklaring of de discussie omtrent achterliggende intenties – weliswaar zijdelings behandeld vanwege de relevantie voor dit onderzoek – is er ruimte

geweest om aandacht te geven aan de beleidsmatige invulling en deze te analyseren. Met de Engelse casus – die op het eerste gezicht de nodige gelijkenissen vertoont – als nuttig vergelijkingsmateriaal is er vervolgens gehoor gegeven aan de vrij recente aanbeveling om voetbalbeleid te toetsen aan dat wat in het buitenland wordt gedaan.

In dit onderzoek is een vergelijking gemaakt tussen de twee casussen en bekeken hoe het beleid om dit fenomeen aan banden te leggen onderbouwd is en wordt uitgevoerd. Bij de eerste deelvraag is er gekeken naar de verschillende visies op voetbal gerelateerd antisemitisme in beide landen. Er valt op te maken dat de bestaande meningen en opvattingen over antisemitische geladen uitingen in de voetbalcontext zeer uit elkaar kunnen lopen in zowel Nederland als Engeland. Dit heeft te maken met de vraagtekens die geplaatst kunnen worden bij de ware bedoelingen van voetbalsupporters wanneer zij zich inlaten met racistisch gedrag (Collins, 2008; Müller et al., 2007; Van Sterkenburg et al., 2005). Dergelijk gedrag kan in de voetbalsetting namelijk tot stand komen zonder racistische bedoelingen, iets dat door Müller et al. (2007) instrumenteel racisme wordt genoemd. Hierdoor kan men de vraag stellen in hoeverre hier sprake is van racisme of discriminatie, wat tegelijkertijd leidt tot verschillende opinies over de ernst van het betreffende gedrag.

Het meeste opvallende dat naar voren is gekomen bij de eerste deelvraag is dat er een licht verschil lijkt te bestaan wat betreft de ernst van de antisemitisch geladen uitingen. Hoewel in beide landen een relativerende houding te zien is – als gevolg van het gegeven dat de uitingen niet direct gericht zijn tot mensen van joodse komaf en een antisemitisch motief meestal lijkt te ontbreken – lijkt de maatschappelijke opvatting in Engeland harder te zijn. Het heeft er alle schijn van dat het op Engelse bodem minder geaccepteerd is om een relativerend standpunt in te nemen ten aanzien van de genoemde uitingen, terwijl men in Nederland, met name in de voorgaande decennia, wat milder is geweest.

Bij de tweede deelvraag stond het beleid dat wordt gevoerd centraal en hoe dit zich verhoudt tot de bestaande maatschappelijke opvattingen. Een eerste belangrijke conclusie hierbij is de observatie dat de Engelsen ook op beleidsmatig niveau harder zijn in hun optreden tegen uitingen die over kunnen komen als antisemitisch. Dit is met name interessant gezien het gegeven dat er vrijwel geen verschil gevonden is wat betreft de aard van de gemaakte uitingen; men lijkt er in beide casussen van overtuigd dat deze niet gestoeld zijn op sterke antisemitische gevoelens bij de betreffende voetbalfans. Het lijkt erop dat de hier besproken antisemitisch geladen uitingen binnen het Engelse beleidskader desondanks een hogere discriminatoire en/of beledigende waarde worden toegedicht dan in Nederland. De hoogte van deze waarde kan fluctueren en lijkt niet zo vast te staan als bij liederen of gebaren

die bijvoorbeeld gericht zijn aan het adres van gekleurde voetballers. Bij de laatstgenoemde uitingen is er sprake van een directe en aanwijsbare link tussen de uiting, bijvoorbeeld een oerwoudgeluid, en de persoon die wordt aangesproken, bijvoorbeeld een voetballer met een donkere huidskleur. Bij antisemitisch geladen uitingen is dit verband minder duidelijk aanwezig, want de teksten of gebaren zijn niet gericht tot een individueel, maar tot een massa waarvan het merendeel bovendien zelf niet van joodse komaf is.

Dan rest de vraag waar het lichte verschil in de discriminatoire en/of beledigende waarde op beleidsmatig niveau vandaan komt. Er is beargumenteerd in dit onderzoek dat dit waarschijnlijk gedeeltelijk te maken heeft met de historische context. De Engelsen hebben een geschiedenis vol met voetbal gerelateerde problematiek, zoals het beruchte hooligangedrag van de Engelse voetbalfans en het racistische gedrag ten opzichte van gekleurde voetballers. Een hoge mate aan maatschappelijk en politiek ongenoegen was het gevolg, leidend tot specifieke en zeer strenge wetgeving wat betreft wangedrag in en rondom het voetbalstadion. Er lijkt derhalve meer draagvlak te zijn voor een streng beleid ten aanzien van voetbal gerelateerde problemen. Dit valt ook terug te zien in de uiteindelijke beleidsvoering van de Engelse FA; alle uitingen die naar antisemitisme neigen worden sterk veroordeeld (Poulton en Durrell, 2014). Hieruit kan de conclusie getrokken worden dat de antisemitische leuzen en gebaren in de Engelse voetbalcontext eerder geïncorporeerd zijn in het 'zero-tolerance'-beleid ten aanzien van racisme en discriminatie.

Er lijkt ten tweede sprake te zijn van een duidelijkere scheidslijn in de Engelse voetbalcontext tussen getolereerde en niet-getolereerde uitingen. In Nederland daarentegen werd tot voor kort op meerdere niveaus soms nog de vraag gesteld welke antisemitisch geladen uitingen precies toegestaan zijn en welke niet. Hiervoor hoeft men alleen al te kijken naar de rechterlijke uitspraak uit 2014 waarin werd geconstateerd dat deze onduidelijkheid bestond. Het voortbestaan van deze situatie heeft in Nederland geleid tot een soort grijs gebied dat verwarring heeft veroorzaakt en inconsequent optreden in de hand heeft gewerkt. De huidige pogingen in Nederland om harder en daadkrachtiger op te treden, zijn weliswaar enigszins succesvol maar ondervinden hinder van het feit dat er lange tijd onduidelijkheid is geweest over wat wel en niet toegestaan is.

De verschillen komen eigenlijk het duidelijkst naar voren – en worden als het ware samengevat – bij de derde deelvraag over risico- en succesfactoren. Hier is gekeken naar welke factoren kunnen bijdragen of afdoen aan succesvol voetbalbeleid ten aanzien van antisemitisch geladen uitingen. Er zijn al twee factoren bij de voorgaande deelvragen naar voren gekomen en deze worden in dit onderzoek betiteld als risicofactoren. Dit betreft de

onduidelijkheid over ontoelaatbare uitingen en een mildere sociale norm, die beiden meer opgaan voor Nederland dan voor Engeland. Deze kunnen worden aangewezen als belangrijkste verschillen tussen de twee casussen. Andere factoren die in dit onderzoek worden gerekend tot de categorie van risicofactoren zijn spanning en groepsdynamiek. De eerstgenoemde factor betreft de beleving van een wedstrijd, de heftige gevoelens die hierbij komen kijken en de mogelijkheid dat de hieruit voortkomende spanning aanzet tot uitingen die niet toelaatbaar worden geacht. De laatstgenoemde factor betreft het versterkende effect dat een publiek kan hebben wanneer individuele voetbalsupporters zich misdragen; men is sneller geneigd om zichzelf in te laten met onwenselijk gedrag als zij zien dat medesupporters, met wie zij zich identificeren, hetzelfde gedrag ook vertonen. Ze worden als het ware opgezweept. Deze twee factoren lijken algemener van aard en inherent te zijn aan de voetbalsport. Deze eigenschap maakt het dat eventuele verschillen tussen de casussen moeilijker zijn te duiden. Dit wil niet zeggen dat deze niet bestaan, slechts dat er op basis van dit onderzoek – met de bijbehorende insteek en mogelijkheden – niet gesteld kan worden dat dit daadwerkelijk het geval is.

Binnen de benoemde succesfactoren – harde sancties, ‘crowd control’, ‘self-policing’ en eigen verantwoordelijkheid van voetbalclubs – zijn ook enkele verschillen te zien. Wat vooral opvalt is dat de uitgedeelde straffen in Engeland verder reiken dan in Nederland. Het gegeven dat deze maatregelen niet altijd stromen met fundamentele mensenrechten – waar Engeland meermaals voor op de vingers is getikt door de Raad van Europa – wordt meestal voor lief genomen vanwege het toebedeelde effect (Stott en Pearson, 2006). Deze straffen worden mede mogelijk gemaakt door een vergevorderd camerasysteem – in ieder geval ten opzichte van de meeste voetbalclubs in Nederland – waarmee de tribunes worden gemonitord en in de gaten worden gehouden. Dit heeft niet alleen meer en beter bewijs tegen ordeverstoorers tot gevolg maar kent ook een preventieve functie in de zin dat de voetbalsupporters weten dat ze een groot risico lopen als zij zich fysiek of verbaal misdragen. ‘Crowd control’ vormt dus de tweede succesfactor waarbij enige verschillen te duiden zijn tussen Nederland en Engeland. De derde succesfactor betreft het zelf handhaven van de orde op de tribunes door de voetbalsupporters. Er valt op basis van de interviews niet te stellen dat hierin een verschil zit tussen Nederland en Engeland. De laatste succesfactor, waarbij clubs de volledige verantwoording dragen voor het gedrag van de eigen aanhang rondom wedstrijden, is iets dat zeer recentelijk wordt toegepast in beide landen. Er lijkt, mede door de korte looptijd, nog weinig bekend over het precieze effect en of dit effect verschilt per land. Deze maatregel wordt echter al veel waarde toegedicht door de geïnterviewde experts uit zowel

Nederland als Engeland en lijkt derhalve een belangrijke rol te gaan vervullen in het voetbalbeleid van de komende jaren.

Hiermee kan een antwoord worden gegeven op de gestelde hoofdvraag. Deze centreert zich rondom de vraag in hoeverre Nederland en Engeland van elkaar verschillen in de onderbouwing en uitvoering van het beleid ten aanzien van voetbal gerelateerd antisemitisme. Het lijkt om kleine verschillen te gaan die zowel terugkomen in de theoretische onderbouwing als de uitvoering van het beleid. Op basis van dit onderzoek kan gesteld worden dat de onderbouwing van het beleid in beide landen erg op elkaar lijkt, met als belangrijkste verschil dat de betreffende uitingen in Engeland meer discriminatoire waarde wordt toebedeeld dan in Nederland het geval is. Binnen het Engelse beleidskader worden de betreffende uitingen eerder als 'onwenselijk' beschouwd. Dit resulteert dan ook in een verschil in uitvoering die in Nederland, met name in de voorgaande decennia, milder van aard lijkt te zijn geweest dan in Engeland ten aanzien van voetbal gerelateerd antisemitisme. Recente pogingen in Nederland om strikter op te treden zijn deels succesvol, maar blijven milder dan hoe de Engelsen met hetzelfde fenomeen omgaan.

De meerwaarde van dit onderzoek ligt voornamelijk in de gevonden verschillen tussen het Nederlandse en Engelse voetbalbeleid wat betreft voetbal gerelateerd antisemitisme. Het zijn juist deze verschillen die een indicatie kunnen geven van waar eventueel nog winst te behalen valt voor Nederland op dit gebied. Op basis van deze studie kan gesteld worden dat meer helderheid over de toelaatbaarheid van de betreffende uitingen wenselijk is.

Verantwoordelijke instellingen in Nederland kunnen weliswaar sneller en harder gaan optreden, maar zonder voldoende duidelijkheid over de toelaatbaarheid leidt dit niet tot maatschappelijk begrip en acceptatie van het handelen onder de voetbalsupporters. Oftewel, er wordt niet getracht om de sociale norm aan te passen, wat wel een vereiste lijkt om dit thema te ontdoen van haar controversiële karakter. Daarnaast zwenfelt dit onderzoek de discussie over technologische ondersteuning en het uitdelen van fikse straffen aan. Het lijkt vast te staan dat geavanceerde camerasystemen, soms met audio-opties, helpen met de bestrijding van verbaal, maar ook fysiek, wangedrag van voetbalsupporters (Garland en Rowe, 2001, 2000; Mann, 2010; Stead en Rookwood, 2007.) Daarnaast valt te constateren dat harde en lange straffen die uitgedeeld kunnen worden hun vruchten lijken af te werpen.

Dit wil niet betekenen dat er automatisch een aanbeveling voor beleid aan vastzit of dat men in Nederland blindelings het Engelse voorbeeld zou moeten volgen. Voor de constatering dat men in Nederland baat zou hebben bij meer duidelijkheid over de toelaatbaarheid van antisemitisch geladen uitingen geldt dit wel, want dat lijkt op basis van dit

onderzoek immers wel degelijk wenselijk. Eenzelfde aanbeveling is echter niet zo vanzelfsprekend als het gaat om de forse straffen en de technologische ondersteuning. Zo mogen de forse straffen weliswaar een positief effect hebben wat betreft het voetbalbeleid, maar het is maar de vraag of het ook daadwerkelijk ethisch te verantwoorden – en dus wenselijk – is. Nederland mag dan ietwat milder en terughoudender zijn dan Engeland met het opleggen van straffen voor voetbal gerelateerd antisemitisme, maar moet men hier verandering in aanbrengen als dat leidt tot een mogelijke botsing met fundamentele mensenrechten? Oftewel, heiligt het doel, in dit geval het aanpakken antisemitisch geladen incidenten, de middelen? (Stott en Pearson, 2006).

Daarnaast, het feit dat hier gesproken wordt over de toegevoegde waarde van betere technologische ondersteuning hoeft niet in te houden dat dit zonder meer noodzakelijk dan wel wenselijk is. Niet elke Nederlandse voetbalclub heeft een dergelijk geavanceerd systeem nodig en de kosten die bij de installatie komen kijken zijn voor velen niet op te hoesten. Er valt derhalve wel iets te zeggen voor het alternatief van het Auditteam Voetbal en Veiligheid (Meersters et al, 2014) dat er per club moet worden gekeken of het noodzakelijk is. Een aanbeveling zou kunnen zijn dat het investeren in een hogere kwaliteit van het audio- en camerasysteem wordt gekoppeld aan de strafmaat. Oftewel, de technologische ondersteuning in een voetbalstadion hoeft alleen verhoogd te worden als de aanhang van de betreffende voetbalclub meermaals in de fout is gegaan.

Op wetenschappelijk gebied lijkt er meer aandacht te kunnen uitgaan naar de sociale normen ten aanzien van antisemitisch geladen uitingen in Nederland. Het is daarom naar mijn mening positief dat het Verwey Jonker Instituut momenteel bezig is met een studie naar triggerfactoren met betrekking tot de hier behandelde uitingen. Hier wordt dieper gekeken naar wat de betreffende supporters aanzet tot aanhalen van bepaalde antisemitisch geladen leuzen, waarbij het verhaal van de supporter centraal komt te staan. Naast dergelijk onderzoek valt te denken aan meer wetenschappelijke aandacht voor de totstandkoming van de sociale norm, die, zoals in dit onderzoek wordt gesuggereerd, in Nederland milder is geweest dan in Engeland ten aanzien van antisemitisch geladen uitingen in de voetbalcontext. Hoe valt dit precies te verklaren? Er zijn hier weliswaar enkele losse verklarende factoren aangewezen maar de reikwijdte van dit onderzoek is te beperkt gebleken om deze vraag in zijn geheel te beantwoorden. Tevens zou het waardevol kunnen zijn als er meer onderzoek wordt gedaan naar of en op welke manier deze sociale norm door middel van beleid te beïnvloeden valt. Het Nederlandse voetbalbeleid lijkt sinds enkele jaren steeds harder en consequenter te worden wat betreft deze uitingen, maar heeft dat ook een effect op de sociale norm of juist helemaal

niet? Het is immers de veronderstelling dat hard en streng optreden niet alleen een curatieve werking heeft maar ook het onwenselijke gedrag helpt te voorkomen.

Tot slot dient er nog een kanttekening gemaakt te worden bij dit onderzoek. Het gegeven dat er gebruik is gemaakt van expert interviews, die ingebed zijn in een theoretisch raamwerk, zorgt namelijk voor enige mate aan subjectiviteit. Of beter gezegd, er zijn conclusies getrokken op basis van de interpretaties van respondenten die weliswaar kennis van zaken hebben maar ook, wellicht logischerwijs, vanuit hun eigen positie en belangen spreken. De experts kunnen dezelfde situatie anders beoordelen en uitleggen. Ter illustratie, een voetbalinstelling wil eerder de negatieve gebeurtenissen zo min mogelijk benadrukken terwijl een organisatie die elke vorm van discriminatie in het voetbal wil uitbannen dezelfde gebeurtenissen onder een vergrootglas legt. Dit maakt het interpreteren van de data, net als het trekken van eenduidige conclusies, niet altijd eenvoudig. Er is door mijzelf geprobeerd om deze verschillende perspectieven op hetzelfde fenomeen in kaart te brengen opdat er een zo objectief mogelijk beeld kon worden getoond.

Kortom, dat voetbal gerelateerd antisemitisme nog altijd een controversieel thema behelst lijkt duidelijk. De een meent dat het niet zo bedoeld is, terwijl de ander daar zijn vraagtekens bij plaatst. De een spreekt over een vorm van antisemitisme, de ander over doorgeslagen enthousiasme. De een stelt dat de 'yids' en 'superjoden' zich verplicht moeten ontdoen van de eigen geuzenaam, terwijl de ander meent dat de oplossing simpelweg niet zo eenvoudig is. Ook in de nabije toekomst zal men met dit alsmaar voortdurende debat te maken krijgen. Vervolgonderzoek en de doorontwikkeling van het beleid kunnen volgens mij uiteindelijk leiden naar een realiteit waarin deze tegenstellingen vervagen en dit thema een minder controversieel karakter krijgt. Hopelijk gaat dit in de nabije toekomst ook daadwerkelijk gebeuren.

Referenties

Armstrong, G. & Young, M. (1999). Fanatic football chants: Creating and controlling the carnival. *Culture, Sport and Society*, 2 (3), 173-211. Londen: Routledge.

Back, L., Crabbe, T. & Solomos, J. (1999). Beyond the racist/hooligan couplet: Race, social theory and football culture. *British Journal of Sociology*, 50 (3), 419-442.

Back, L., Crabbe, T. & Solomos, J. (2001). *The Changing Face of Football: Racism, Identity and Multiculture in the English Game*. Londen: Bloomsbury Publishing.

Berger, D., Pallade, Y. & Villinger, C. (2007). *Antisemitism and racism in European soccer* [American Jewish Committee].

Boeije, H. (2010). *Analysis in qualitative research*. Londen: SAGE.

Brick, C. (2000). Taking Offence: Modern moralities and the perception of the football fan. *Soccer & Society*, 1 (1), 158-172.

Bromet, F. (Regisseur) & de Joodse Omroep (Producent). (2013). *Ajax! Joden! Amsterdam* [Documentaire]. Nederland: De Joodse Omroep.

Carnibella, G., Fox, K., McCann, J., Marsh, P. & Marsh, J. (1996). *Football violence in Europe*. The Amsterdam Group.

Centrum Informatie en Documentatie Israel. (2013). *Monitor antisemitische incidenten in Nederland 2012*. Den Haag: CIDI.

Cherpillod, I., Coenen, P. T. M. & De Dios Crespo Perez. (2012). Hooliganisme. In: A. Wild (red.), *CAS and Football: Landmark cases*. Den Haag: TMC Asser Press.

Cleland, J. & Cashmore, E. (2013). Football fan's views of racism in British football. *International Review for the Sociology of Sport*, 0, 0, 1-17.

Cleland, J. & Cashmore, E. (2014). Fans, racism and British football in the twenty-first century: The existence of a colour-blind ideology. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40 (4), 638-654.

Collins, R. (2008). *Violence; a microsociology theory*. New Jersey: Princeton University Press.

Creswell, J.W. (2009). *Research design*. Londen: SAGE.

Dunning, E.E., Murphy, P. & Williams, J. (1986). Spectator Violence at Football Matches: Towards a Sociological Explanation. *The British Journal of Sociology*, 37 (2), 221-244. Hoboken: Wiley.

Dunning, E. E. (1999). *Sport matters: Sociological Studies of Sport, Violence and Civilisation*. Oxford: Taylor & Francis Ltd.

Efron, J. (2006). When Is a Yid Not a Jew?. In: M. Brenner & G. Reuveni (eds.). *Emancipation through muscles: Jews and Sports in Europe*. Lincoln: University of Nebraska Press.

Elias, N. & Dunning, E. E. (1986). *Quest for excitement*. New York: Blackwell.
European Commission against Racism and Intolerance. (2013). *ECRI-rapport over Nederland, vierde monitoringcyclus*.

Ferwerda, H., van Ham, T. van., Appelman, T. & Bremmers, B. (2014). *Raak geschoten: Een onderzoek naar de werking van maatregelen tegen geweld en overlast rondom het betaald voetbal* [Ministerie van Veiligheid en Justitie].

Foer, F. (2005). *How Soccer Explains the World: An Unlikely Theory of Globalization*. New York City: HarperCollins.

Football Association. (2012). Summary of measures taken to prevent football violence.

Football Association. (2013a). The Y-word. Online verkregen op 4 december 2014, via: <http://www.thefa.com/news/governance/equality/2013/sep/the-y-word>.

Football Association. (2013b). FA Statement. Online verkregen op 4 december 2014, via <http://www.thefa.com/news/governance/equality/2013/sep/football-association-position-on-y-word>.

Gans, E. (2010). Over gaskamers, joodse nazi's en neuzen, in *Monitor Racisme en Extremisme. Negende Rapportage*, 129-152. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Gans, E. (2013). Hamas, Hamas, All Jews to the Gas: The History and Significance of an Antisemitic Slogan in the Netherlands, 1945–2010. In: G. Jikeli en J. Allouche-Benayoun (eds.). *Perceptions of the Holocaust in Europe and Muslim Communities: sources, comparisons and educational challenges*.

Garland, J. & Rowe, M. (1999). Field of dreams? An assessment of antiracism in British football. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 25 (2), 335-344. Londen: Routledge.

Garland, J. & Rowe, M. (2000). The hooligan's fear of the penalty. *Soccer & Society*, 1 (1), 144-157.

Garland, J. & Rowe, M. (2001). *Racism and Anti-Racism in Football*. New York: Palgrave.

Gerstenfeld, M. (2012). Antisemitism and the Dutch Soccer Fields. *Journal for the study of antisemitism*, 3, 101-118.

Greenfield, S. & Osborn, G. (1996). After the Act: The (re)construction and regulation of football fandom. *Journal of Civic Liberties*, 1, 7-28.

Hirsh, D. (2013). *Ethnicity should have nothing to do with football identity*.

Jacobson, B. (2003). The Social Psychology of the Creation of a Sports Fan Identity: A Theoretical Review of the Literature. *The Online Journal of Sport Psychology*, 5, 2, 1-14.

Jones, C. & Fleming, S. (2007). I'd rather wear a turban than a rose: a case study of the ethics of chanting. *Race Ethnicity and Education*, 10 (4), 401-414. Oxford: Routledge.

Kenney, J. B. (2013). Showing on-field racism the Red Card: How the use of tort law and vicarious liability can save the MLS from joining the English Premier League on racism row. *Jeffrey S. Moorad Sports LJ*, 20, 247-295.

King, C. (2004). Race and cultural identity: Playing the race game inside football. *Football Leisure Studies*, 23 (1), 19-30.

Koninklijke Nederlandse Voetbalbond. (2005). *Richtlijn Bestrijding Verbaal Geweld*.

Kleef, R. van. (2012). *Football club held liable in Dutch court for failing to take measures against racist chanting*.

Kulmatycki, L. (2013). Sports Arena vs. Crowd Psychology: A Psychosocial Analysis of Polish Football Fans' Participation in UEFA EURO 2012. *Baltic Journal of Health and Physical Activity*, 5, 1, 70-76.

Kuper, S. (2000). Ajax, de Joden, Nederland. *Hard Gras*, 22.

Kuper, S. (2003). *Ajax, The Dutch, The War: Football in Europe in the Second World War*. Londen: Orion.

Long, J., Carrington, B. & Spracklen, K. (1997). 'Asians cannot wear turbans in the scrum': Explorations of racist discourse within professional rugby league. *Leisure Studies*, 16, 4, 249-259.

Mann, J. (2010). Football Association Taskforce on Tackling Anti-Semitism and Islamophobia.

Meesters, M., Gielisse, E., Barlagen, S. & Ohler, D. (2014). *Van scheldkoren naar spreekkoren. Onderzoek naar spreekkoren in het Nederlands betaalde voetbal [Auditteam Voetbal en Veiligheid]*

- Mojet, H. (2005). The European Union and football hooliganism. *The International Sports Law Journal*.
- Moran, R. (2000). Racism in football: A victim's perspective. *Soccer & Society*, 1 (1), 190-200. Routledge: Abingdon.
- Müller, F., van Zoonen, L. & de Roode, L. (2007). Accidental Racists: Experiences and Contradictions of Racism in local Amsterdam Soccer Fan Culture. *Soccer & Society*, 8 (2-3), 335-350.
- Netburg, C. J. van. (2005). Voetbalvandalisme [Ministerie van Justitie].
- Panteia. (2013). *Antisemitisme in het voortgezet onderwijs* [Anne Frank Stichting].
- Peled, N. (Regisseur). (2011). *Superjoden van Ajax* [Documentaire]. Nederland: Viewpoint Productions.
- Poulton, E. & Durell, O. Use and meanings of 'Yid' in English football fandom: A case study of Tottenham Hotspur Football Club. *International Review for the Sociology of Sport*, 1-20. Londen: SAGE.
- Przeworski, A. & Teune, H. (1970). *The logic of comparative social inquiry*. New York: Wiley-Interscience.
- Reicher, S., Stott, C., Drury, J., Adang, O., Cronin, P. & Livingstone, A. (2007). *Knowledge-Based Public Order Policing: Principles and Practice*. Oxford: Oxford University Press.
- Stead, D. & Rookwood, J. (2007). Responding to football disorder: Policing the British football fan. *Journal of Qualitative Research in Sport Studies*, 1 (1), 33-41.
- Van Sterkenburg, J., Janssens, J. & Rijnen, B. (2005). *Football and Racism. An inventory of the problems and solutions in eight West European countries in the framework of the Stand Up Speak Up campaign*. Nieuwegein: Arko Sports Media.
- Stott, C. & Pearson, G. (2006). Football Banning Orders, Proportionality, and Public Order Policing, *The Howard Journal*, 45 (3), 241-254.

Stott, C. Adang, O., Livingstone, A. & Schreiber, M. (2008a). Tackling Football Hooliganism: A Quantitative study of Public Order, Policing and Crowd Psychology. *Psychology, Public Policy and Law*, 14 (2), 115-141.

Stott, C., Livingstone, A. & Hoggett, J. (2008b). Policing football crowds in England and Wales: a model of 'good practice'? *Policing and Society: An International Journal of Research and Policy*, 18 (3), 258-281.

Spaaij, R. (2007). Football Hooliganism as a Transnational Phenomenon: Past and Present Analysis: A Critique – More Specificity and Less Generality. *The International Journal of the History of Sport*, 24 (4), 411-431. Londen: Routledge.

The Guardian. (23 februari 2015). *West Ham: zero-tolerance if fans found guilty of antisemitic singing on train.*

Tierolf, B., Hermens, N. & Drost, L. (2014). Derde rapportage racisme, antisemitisme, en extreemrechts geweld in Nederland: Incidenten, aangiftes, verdachten en afhandeling in 2013 [Verwey-Jonker Instituut en Anne Frank Stichting].

de Volkskrant. (7 april 2015). *OM doet onderzoek naar antisemitische spreekkoren FC Utrecht.*

Watson, M.R. (2013). The dark heart of Eastern Europe: Applying the British model to football-related violence and racism. *Emory International Law Review*, 27, 1055-1104.

Watts, J. (2013, 18 september). Cameron: Spurs fans should not be prosecuted for yid chants. *Londen Evenings standard.*